

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filosofická fakulta

Ústav slavistických a východoevropských studií

Bakalářská práce

Hana Kosejková

Ruský sionismus: Od Pinskera k Žabotinskému

Russian Zionism: From Pinsker to Jabotinsky

Praha 2009

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jiřina Šedinová, CSc.

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Doc. PhDr. Jiřině Šedinové, CSc. za její cenné připomínky a rady při zpracování mé bakalářské práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a pouze s použitím uvedených pramenů a literatury. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Děčíně 3.5.2009

Hana Kosejková

Bibliografický záznam

KOSEJKOVÁ, Hana. *Ruský sionismus: Od Pinskera k Žabotinskému*. Praha: Univerzita Karlova, Filosofická fakulta, Ústav slavistických a východoevropských studií, 2009. 61 s. Vedoucí bakalářské práce Doc. PhDr. Jiřina Šedinová, CSc.

Anotace

Bakalářská práce *Ruský sionismus: Od Pinskera k Žabotinskému* je věnována vývoji židovského nacionalistického hnutí (sionismu) v Rusku. Pojednává o činnosti palestinoфильských organizací a sionistických stran od dob carismu, v době stalinismu a dále až po pád SSSR. Představeny jsou názory významných ideologů hnutí.

Klíčová slova

Rusko, Židé, antisemitismus, nacionalismus, sionismus, Herzl, Pinsker, Borochof, Ha'Am, Žabotinskij.

Аннотация

Бакалаврская работа *Российский сионизм: От Пинскера к Жаботинскому* посвящена теме развития еврейского национального движения (сионизма) в России. Показана деятельность палестинофильских организаций и сионистских партий от времен царизма, в сталинской эпохе, после крушения СССР и взгляды знаменитых идеологов движения.

Ключевые слова

Россия, евреи, антисемитизм, национализм, сионизм, Герцль, Пинскер, Борохов, Ха-Ам, Жаботинский.

Obsah

Úvod.....	9
1. Dějiny Židů v Rusku.....	11
2. Sionismus.....	18
2.1. VZnik židovského nacionalismu	18
2.2. Palestinofilské a sionistické organizace v Rusku a vztah carské vlády k sionistům	20
2.3. Theodor Herzl v Rusku.....	29
3. SSSR a boj se sionismem.....	31
3.1. Projekty „židovských republik“	31
3.2. Represivní opatření komunistické vlády.....	31
4. Nejvýznamnější ruští sionisté	37
4.1. Leo Pinsker a <i>Autoemancipace! Výzva ruského Žida k jeho soukmenovcům</i>	37
4.2. Ber (Dov) Borochochov a marxistický sionismus (borochovismus).....	38
4.3. Achad Ha'Am a kulturní sionismus.....	39
4.4. Revizionista Vladimir Žabotinskij.....	41
4.5. Ostatní ruští sionisté.....	45
Závěr	51
Resumé.....	52
Резюме.....	53
Poznámky.....	54

Bibliografie	58
--------------------	----

Seznam použitých zkratk a zkratkových slov

Poznámka: Kde jsem uznala za vhodné, uvedla jsem za zkratkou českou její ruský nebo anglický ekvivalent. Úplný ruský název je poté uveden níže.

Čeka: Mimořádná komise pro boj s kontrarevolucí a sabotáží

ČSR: Československá republika

GPU: Státní politická správa (ГПУ)

GULAG: Hlavní správa táborů (ГУЛАГ)

Jekape: Židovská komunistická strana (ЕКП)

Kominterna: Komunistická internacionála

Komzet: Výbor pro usídlení židovských dělníků na venkově

KSČ: Komunistická strana Československa

KSSS: Komunistická strana Sovětského svazu (КПСС)

MGB: Ministerstvo státní bezpečnosti (МГБ)

NKVD: Lidový komisariát vnitra (НКВД)

OGPU: Sjednocená státní politická správa (ОГПУ)

OSN: Organizace spojených národů

ORT: Společnost pro šíření řemeslné a zemědělské práce mezi Židy (ОРТ)

Ozet: Společnost pro usídlení židovských dělníků na venkově

RKS(b): Ruská komunistická strana (bolševiků) (КП (б))

RKSM: Ruský komunistický svaz mládeže (ККМ)

RSDDS: Ruská sociálně-demokratická dělnická strana (РСДРП)

RSFSR: Ruská sovětská federativní sovětská republika

SDDSR: Sociálně demokratická dělnická strana Ruska (ССДРП)

SOvR: Sionistická organizace v Rusku (СОвР)

SSO: Světová sionistická organizace (WZO)

SSR: Sovětská socialistická republika

SSSR: Svaz sovětských socialistických republik

ÚV KSSS: Ústřední výbor Komunistické strany Sovětského svazu

ÚV VKS(b): Ústřední výbor Všesvazové komunistické strany (bolševiků)

UZR: Unie sionistů-revizionistů

VŘSR: Velká říjnová socialistická revoluce

VV SSSO: Výkonný výbor Světové sionistické organizace

VV UZR : Výkonný výbor Unie sionistů-revizionistů

ŽAO: Židovská autonomní oblast

ŽAV: Židovský antifašistický výbor (EAK)

ŽSDDS : Židovská sociálně demokratická dělnická strana (ЕСДРП)

ГОСЕТ: Государственный еврейский театр

ГУЛАГ: Главное управление лагерей

ГПУ: Государственное политическое управление

EAK: Еврейский антифашистский комитет

ЕВОСМ : Единое всероссийское общество сионистской молодежи

ЕКП: Еврейская коммунистическая партия

ЕКП.П.Ц. : Еврейская коммунистическая партия Поалей Цион

ЕКРП П-Ц : Еврейская коммунистическая рабочая партия Поалей Цион

ЕКСМ: Еврейский коммунистический союз молодежи

ЕСДРП: Еврейская социал-демократическая рабочая партия

ЕСДРП. П.Ц.: Еврейская социал-демократическая рабочая партия Поалей Цион

ЕССМ: Еврейский сионистский социалистический союз молодежи

ЕТРП: Еврейская территориалистская рабочая партия

Комзет: Комитет по земельному устройству трудящихся евреев

КПСС: Коммунистическая партия Советского союза

МГБ: Министерство государственной безопасности

НКВД: Народный комиссариат внутренних дел

ОГПУ: Объединенное государственное политическое управление

Озет: Общество по земельному устройству трудящихся евреев

ОРТ: Общество распространения ремесленного и земледельческого труда среди евреев

РКП(б): Русская коммунистическая партия (большевиков)

РКСМ: Русский коммунистический союз молодежи

РСДРП: Русская социал демократическая рабочая партия

СЕРП: Социалистическая еврейская рабочая партия

СОВР: Сионистская организация в России

СТП: Партия сионистов-трудовиков

ЦСП: Сионистская социалистическая партия

Ostatní zkratky:

apod.: a podobně

atd.: a tak dále

str.: strana, strany

např.: například

popř.: popřípadně

tj.: to jest

Úvod

Židovská otázka a zvláště židovský nacionalismus (sionismus) hýbe světovou politikou již přes sto let. Toto téma je stále živé z několika důvodů.

Prvním důvodem je odvěké nepřátelství okolních národů k národu židovskému. Židé¹ byli zvláštní svým postavením národa bez vlasti, měli odlišný oděv a zvyky, dokázali se uchytit všude (V. Rozanov, ruský filosof, je označil za „národ s lepidlem, který se všude přilepí“²), a dokonce někteří byli velmi úspěšní. To jsou jen některé důvody negativního postoje vůči Židům.

Dalším důvodem, proč sionismus vyvolává bouřlivé emoce, je založení židovského státu po 2. světové válce, kdy Palestina byla rozdělena na arabský a židovský stát. Dosud nevyřešený status těchto území a s tím spojené drobné i velké válečné konflikty na Blízkém východě vyvolávají otázky o oprávněnosti židovského nároku; sionismus je obzvláště v arabských zemích chápán jako útok na jejich národní aspirace. Zde se střetává dvojí nacionalismus, židovský a arabský, a každý je přesvědčen o svém nároku. Dalo by se říci, že podstatná část světa je rozdělena na dvě skupiny, podle toho, kterou stranu konfliktu podporuje.

Sionistické hnutí zasáhlo židovské komunity po celém světě, i když ne najednou. Vznikala literatura opěvující vlast (kterou autoři nikdy neviděli), byly zakládány spolky pro emigraci do Palestiny, mnozí romanticky snili o návratu do země předků, emigrovali nemnozí a ještě méně jich v Palestině zůstalo. Role ruských sionistů v tomto hnutí je obrovská, přestože mnohdy opomíjená. Mnoho osobností spojených s tímto hnutím i se založením státu Izrael pocházelo z Ruska, od snů po významné izraelské státníky.

Cílem mé práce je ukázat, jak velkou roli hráli ruští Židé v celém sionistickém hnutí, v jakém byli postavení vůči své vládě (carské a následně bolševické) a nakolik se angažovali v boji za stát Izrael. Název práce Ruský sionismus: Od Pinskera k Žabotinskému odkazuje na ideologický vývoj do roku 1940, ale historický přehled zasahuje do doby pozdější.

Jelikož je nutné znát dějiny Židů pro pochopení jejich situace a myšlení, je první kapitola věnována krátkému přehledu jejich historie v Rusku (tj. Kyjevská Rus, Moskevská Rus, ruské impérium, SSSR). Kyjevská Rus existovala v 9.-12. století a poté se rozpadla na Moskevskou Rus a na Veliké knížectví litevské.³ Romanovská říše existovala v letech 1613-1917 a bolševici řídili zemi od roku 1917 do roku 1991, kdy se rozpadl Sovětský svaz.

Ve druhé kapitole je vysvětlován vznik sionismu, postoj carské vlády ke vzniku židovského nacionalismu a k zájmu sionistů z Evropy o dění v Rusku. Dále je zde popsána činnost sionistických spolků a politických stran a mise Theodora Herzla v Rusku.

Ve třetí kapitole se zabývám dobou vlády bolševiků a především represemi v období stalinismu.

Čtvrtá kapitola je věnována idejím a přehledu prací ruských sionistů, kteří větší či menší měrou ovlivnili sionistické hnutí jako takové. Nejvíce prostoru je věnováno Vladimíru Žabotinskému, který byl dle mého názoru nejkontroverznější postavou celého sionistického hnutí.

O sionismu toho již bylo napsáno mnoho. Tyto práce a knihy lze rozdělit do dvou skupin. První skupinu tvoří knihy napsané v období zhruba do roku 1991. Psali je hlavně sovětsí a českoslovenští „odborníci“ na sionismus. Vyznačují se stranickostí, emocionalitou a zaujatostí vůči sionismu i Židům obecně. Sionismus je chápán jako reakční hnutí ve službách amerického imperialismu, zaměřené vůči palestinskému „proletariátu“ a ovládané židovskou buržoazií a zednáři. Tak představují sionismus např. Meščerjakov a Sergejev. František Kolár označuje sionismus za údernou sílu mezinárodního imperialismu a za rub antisemitismu a rasismu.

Druhou skupinu tvoří odborné práce současných izraelských, ruských a dalších vědců. Nejprínosnější je práce Izraelce Šloma Avineriho, který vysvětluje příčiny vzniku židovského nacionalismu a prezentuje hlavní myslitele od prvopočátků až po současnost. Velkou část práce věnuje právě ruským sionistům. Sionismus chápe jako permanentní revoluci. V posledních několika letech vycházejí v Ruské federaci celé sborníky věnované historii a kultuře sionistického hnutí nejen v ruských dějinách. Zájem o dějiny sionismu se oživil díky poklesu protizidovských a protisionistických nálad ve společnosti i ve vládě. Znovu se vydávají eseje, programy a beletristická tvorba ruských sionistů.

Jména uvádím ve formě bližší češtině než angličtině (např. Žabotinskij a ne Jabotinsky) a neuvádím všechny možné modifikace jmen (Ašer Ginzberg někdy psáno jako Ušer). Při přepisu z ruštiny používám hlásky bližší ruské výslovnosti (Usyškin a ne Usiškin).

Pokud uvádím datum nějaké události ve dvojím znění, je první znění podle starého kalendáře a druhé podle nového (v závorce). Jinak jsou všechna data podle nového kalendáře, který byl zaveden v roce 1918.

1. Dějiny Židů v Rusku

Ve východní Evropě se Židé zpočátku usadili na Krymu a na severním pobřeží Černého moře několik století po zničení Druhého chrámu v roce 70. Komunita Židů v Evropě a v Rusku se nazývala Aškenazim podle židovského názvu Německa Aškenaz a mluvila jidiš¹. Slovanské země byly nazývány Kanaan, sem mířili židovští obchodníci a usazovali se zde Židé z Byzance. V 9. století soupeřila s Kyjevskou Rusí říše Chazarů, jejíž vyšší vrstva obyvatelstva přestoupila na konci 8. století k židovství. Kyjevský kníže Svjatoslav v druhé polovině 9. století chazarskou říši vyvrátil a tamější Židé se usadili v různých městech na Rusi a v Polsku. Služeb židovských obchodníků využívala kyjevská knížata. V roce 1113 vypukly v Kyjevě násilnosti proti Židům. Kompaktní polsko-ruské židovstvo vzniklo v 16. století poté, co proudy Židů opustily v 13.–14. století Německo z důvodu epidemie moru a následných pogromů a vydaly se na východ.

V 15. století se vláda a církve spojily v boji proti náboženským judaizujícím herezím (např. *židovstvjuščije*). Nenávist vůči Židům v Moskevské Rusi byla podporována státem, zvláště za cara Ivana IV. Hrozného (1533–1584), který se mohl spolehnout na podporu ruské pravoslavné církve. Židé nebyli pronásledováni z rasově motivovaných důvodů, ale z náboženských, neboť v Rusku se nerozvinuly rasové teorie jako v Evropě. Ruský národ si nárokoval postavení jediného „spasitelského“ národa a Židé se svým Mesiášem mu byli na překážku.

Petr I. Veliký (1682–1725), car-reformátor Židy příliš v lásce neměl, ale mnozí Židé si křtem zajistili úspěšnou kariéru u dvora (diplomat baron Šafirov). Radikálnější byla Petrova dcera Alžběta (1741–1761), která dala Židy jako „nepřátele Krista“ vypovědět roku 1742, roku 1744 jim zakázala navštěvovat Rusko a 1747 následovalo další vyhnání. Tato opatření škodila obchodu, neboť Židé zajišťovali obchod s Polskem.

V době vlády Kateřiny II. (1762–96) bylo Polsko (Recz pospolita) postupně rozděleno mezi Rusko, Prusko a Rakousko-Uhersko v letech 1772, 1793 a 1795. Rusku připadla Litva a východní a střední Polsko. Ruské impérium se tedy náhle muselo vyrovnat s vysokým počtem židovského obyvatelstva. Po prvním dělení Polska byla Židům udělena stejná práva jako ostatnímu obyvatelstvu, ale později opět docházelo k omezování jejich práv. Židé nesměli do Moskvy, aby nekonkurovali ruským obchodníkům, roku 1780 byl vydán první dekret nařizující stěhování z vesnic do měst a Židům bylo výnosem z 23. 6. 1794 vyhrazeno zvláštní území,

později nazývané Pásmo osídlení (Черта оседлости), kam spadala např. Oděsa, Kyjev, Kišiněv či Varšava. V Pásmu osídlení žilo 94% všech ruských Židů, kteří v něm tvořili 11% všech obyvatel.² Židé platili dvakrát vyšší daň než křesťané nebo sekta karaitů. Za vlády cara Pavla I. (1796–1801) byli zatčeni chasidé včetně Šneura Zalmana z Ljadi³ za „protistátní činnost“ (spor s *kahalem*⁴ ve Vilně po smrti Gaona z Vilna⁵), ale byli propuštěni. V Bělorusku se objevilo nařčení z rituální vraždy, událost vyšetřoval senátor a básník G. P. Děržavin a obvinění byli propuštěni.

Alexandr I. (1801–1825) ustavil roku 1802 Výbor pro blaho Židů (Комитет по благоустройству евреев) a Děržavin navrhoval nucené přesídlení Židů do Běloruska, kde by se měli zabývat zemědělstvím. Roku 1804 byl vydán Statut pro Židy (Положение для евреев/Еврейский устав), který stanovil Pásmo osídlení a zakazoval žít mimo ně, dále zakazoval Židům vlastnit půdu, ale ponechával jim právo na vlastní správu (*kahal*) a možnost navštěvovat státní univerzity. Tyto ústupky dokládají snahu vlády o integraci Židů do společnosti, ale většinová společnost je považovala za vyděrače a konkurenty a nechtěla je přijmout. Car nařídil nucené přesídlení z vesnic roku 1808 a 1823.

Roku 1815 bylo připojeno k ruské říši Polské království. Carský pověřenec pro Polsko, senátor hrabě Nikolaj Nikolajevič Novosilcev požadoval pro židovské obyvatelstvo rovnoprávnost, ale narazil na odpor Poláků. Spoléhal na něj *maskilim*⁶, kteří za řešení židovského problému považovali kulturní asimilaci. Pro Židy byla jedinou výhodou stoupající intenzita obchodu mezi Ruskem a habsburskou monarchií. Vláda se neúspěšně snažila přimět Židy k přestupu na pravoslaví.

Antisemita Mikuláš I. (1825–1856) zavedl roku 1827 povinnost dodávat rekruty z řad Židů (*rekrutščina*), která vedla k sebemrzačení nebo útěku z Ruska a k fenoménu židovských kantonistů, tj. většinou dětských vojáků odtržených od komunity a rodiny a často nucených ke křtu. Židé stáli po boku Poláků v protiruských povstáních 1830 a 1863. Pásmo osídlení bylo pevně definováno v roce 1835. Roku 1844 dal car rozpustit *kahal*, což uvítali *maskilim*. Sňatky s křesťankami a proselytismus byly zakázány a výnos z roku 1845 zakazoval nošení tradičního oděvu.

Tolerantnější Alexandr II. (1856–1881), který zrušil nevolnictví roku 1861, povolil opuštění Pásma osídlení Židům z vyšších kruhů (kupcům *l. gildy*, absolventům vysokých škol, řemeslníkům v cechu) a zrušil *rekrutščinu*. Židé začali navštěvovat státní školy a projevovaly se větší tendence ke kulturní asimilaci. Nejdůležitějším městem osvícenství se stala Oděsa, kde

vzkvétala hebrejská literatura a kde byla založena první hebrejská škola podle západoevropského vzoru. V letech 1863–1929 pracovala Společnost pro šíření osvěty mezi Židy. Bohatí Židé v Petrohradu založili Společnost pro šíření práce (ORT) a vytvořili síť škol technického zaměření; dále vznikla Společnost pro ochranu zdraví židovského obyvatelstva. I v období liberálních reforem se šířila nařčení ze snahy ovládnout nežidy apod., která byla podporována „svědectvími“ odpadlíků od židovství (antisemitská *Kniha Kahalu* od konvertity k pravoslaví Jakova Brafmana, 1869).

Atentát na cara 1. 3. 1881 však veškeré naděje na zrovnoprávnění zmařil, a navíc byli z atentátu obviněni Židé. Následovala vlna pogromů 1881–1882 v jižní části Ruska s nejhustším židovským osídlením, jako byl Jelizavetgrad v Chersonské gubernii, Kyjev, Oděsa, Varšava. L. N. Tolstoj veřejně obvinil vládu z odpovědnosti za pogromy. Ty vyvolaly masovou emigraci (asi čtvrt milionu ruských Židů emigrovalo do Polska, jiní do Ameriky, malá část do Palestiny). Tato vlna pogromů dostala v hebrejštině svůj název – *sufot banegev* („bouře na jihu“). Pro Židy z Ruska, Rumunska a Bulharska vydala Osmanská říše zákaz vstupu do Palestiny.

Alexandr III. (1881–1894) inicioval další protizidovské zákony; v roce 1882 byly vydány pověstné *květnové zákony* (Временные правила). Větší diskriminace vyvolala příklon židovského obyvatelstva k socialismu. Protože byl pro Židy zaveden roku 1887 numerus clausus a univerzity se pro ně staly nedostupnými, začali ruští Židé proudit na Západ za vzděláním, jelikož vzdělání znamenalo větší práva. K emigraci Židy nutila i značná stísněnost ve městech Pásma osídlení, kam byli v roce 1891 násilně přestěhováni Židé z Moskvy. Opět následoval zákaz usídlení v Palestině pro ruské Židy ze strany Turecka. Roku 1897 dosahovala židovská populace v ruské říši 5,2 mil. (4% všeho obyvatelstva), většina Židů žila ve městech Pásma osídlení (Moskva a Sankt Petěrburg byly *judenrein*, tj. bez Židů). Prokurátor Svatého synodu⁷ Konstantin Pobědonoscev navrhoval třetinu Židů zabít, třetinu donutit emigrovat a třetinu získat pro pravoslaví.

Ve 20. století, za vlády Mikuláše II. (1894–1917), proběhl – údajně s požehnáním cara – tzv. kišiněvský pogrom 6. 4. 1903 v Bessarábii (Moldávii), kterému předcházelo obvinění z rituální vraždy v nedaleké vsi Dubossary. Z vrstvy inteligence reagoval jen spisovatel Vladimir Korolenko. Vznikl Svaz židovských spisovatelů, do kterého vstoupili Achad Ha'Am, Chaim Nachman Bialik a Mordechaj Ben-Ami (Mark Rabinovič). Mezi lety 1903–1907 emigrovalo z říše přes 400 tisíc Židů, kteří utíkali před pogromy i před bídou; celkově od 1881 do 1914 emigrovaly téměř dva miliony Židů. Petr Stolypin⁸ se svými návrhy o zrušení protizidovské

politiky neuspěl. Dne 17. 10. 1905 předložil Sergej Witte⁹ carovi návrh manifestu zaručujícího občanská práva a zřízení zákonodárného parlamentu (dumy), voleného na základě všeobecného hlasovacího práva a car jej podepsal (tento manifest je nazýván „říjnovým“). Proklamace manifestu zapříčinila pogromy na Židy, kterým úřady nebránily, protože bylo výhodnější, aby si lid vylil svůj hněv na Židech než na vládě, a proto začaly vznikat jednotky židovské domobrany.

Značná část ruských Židů sympatizovala s hnutími odsuzujícími sociální nerovnost. Vstupovali do řad narodníků, sociálních demokratů (menševiků) apod. Ve Vilně tajně vznikla organizace Bund (Všeobecný židovský svaz pracujících v Litvě, Polsku a Rusku¹⁰) během Ustavujícího sjezdu představitelů skupin židovské sociální demokracie Vilna, Minsku, Bělostoku, Varšavy a Vitebska v roce 1897. Součástí platformy Bundu byly i práce menševika Julije Martova. Bund sehrál významnou roli v dějinách ruské sociální demokracie (SDDSR) a měl více členů než ona, nesouhlasil s názory bolševiků v SDDSR a zaměřil se na autonomii jidiš. V roce 1921 vstoupil Bund do Ruské komunistické strany (bolševiků).

Po revoluci 1905 získali Židé právo volit. Většina obyvatel ruské říše byli zemědělci, ale Židé tvořili jen necelá 4% z nich. Naopak většinu tvořili mezi průmyslníky, finančníky (bankéři J. Ginzburg, J. Brodskij) a úředníky. V roce 1912 propukla tzv. Beilisova aféra, kdy byl ukrajinský Žid Mendel Beilis obviněn z rituální vraždy.

Za první světové války v ruské armádě bojovalo více jak 600 000 Židů. Z obavy ze spolupráce Židů s Německem bylo zrušeno Pásmo osídlení, neboť byly masově rozšiřovány zprávy o špionáži ruských Židů. ORT zřídila židovská dělnická družstva a pracovní výbory, které plnily zakázky ruské vlády pro frontu. Po válce byli Židé obviňováni z vojenského neúspěchu Ruska (důvodem však byla carova nerozhodnost a zastaralost výzbroje).

Koncem srpna 1915 většina poslanců dumy vytvořila progresivní blok a vyhlásila svůj program s požadavky např. na právo dumy vetovat jmenování ministrů, propuštění politických a náboženských vězňů nebo zrušení diskriminace náboženských menšin včetně Židů. Únorová revoluce 1917 (březnová podle nového kalendáře) přinesla plnou rovnoprávnost a všechna omezení zrušil Alexandr Kerenskij¹¹ 4. 4. 1917. Ústavodárné shromáždění vydalo 20. 3. (2. 4.) 1917 nařízení o zrušení Pásma osídlení. Vznikl Židovský sjednocený výbor, který sdružoval všechny židovské skupiny a strany (po Velké říjnové socialistické revoluci 1917 byl zrušen).

Bolševický puč v říjnu (listopadu) 1917, tj. VŘSR, umožnil sice Židům dostat se na pozice dříve nemyslitelné, ale následně – zvláště za Stalina – bylo židovské obyvatelstvo

diskriminováno. Mezi revolucionáři a vysoce postavenými členy komunistické strany byl značný podíl Židů (menševik Julij Cederbaum-Martov, Lev Trockij,¹² Lev Rozenfeld-Kameněv, Grigorij Radomyslskij-Zinověv). Židé na takto vysokých postech byli příslušníky inteligence, k židovským kořenům se nehlásili, či je dokonce popírali (mnozí komunisté byli antisemity; Žid Karl Radek, Leninův spolupracovník, volal po jejich vyhlazení). Německý císař Vilém II. označil bolševiky za „židozедnáře“; později vznikl nový typ antisemitismu, založený na obviňování Židů z přípravy bolševické revoluce a vykonávání rudého teroru. Dokonce kolovaly zvěsti, že cara, jeho ženu Alexandru, čtyři dcery a syna zavraždili Židé rituálním způsobem (toto obvinění bylo znovu vyřčeno při kanonizaci jejich ostatků v roce 2000!¹³). Ale před revolucí bylo členy komunistické strany pouhých 959 Židů, přičemž ve dvacátých letech dosahovala židovská populace v SSSR téměř tři miliónů (2% obyvatel). Početnější než Židé byli pravoslavní, muslimové a katolíci.

Během občanské války v letech 1918–1920 si pogromy vyžádaly více než 100 tisíc mrtvých na Ukrajině. Největší podíl na pogromech měli ukrajinští nacionalisté z oddílů Semjona Petljury,¹⁴ ale účastnili se jich i jiní ukrajinští válečníci, vojáci Rudé armády i jednotky bílého generála Děnikina. Bolševici pogromům bránili, aby se antisemitismus nepřerodil v antikomunismus. Po ukončení občanské války skončily i pogromy, ale Židé byli označováni za viníky rabování kostelů, nezaměstnanosti nebo nedostatku půdy.

Dne 20. 1. 1918 byla ustavena *Jevsekcija* (Židovská sekce) v rámci bolševické strany a jejím orgánem byl *Di Vorhayt*. Další organizací v režii bolševiků byl *Jevkom*, tedy komisariát pro židovské záležitosti, spadající pod lidový komisariát národností vedený J. V. Stalinem (Džugašvilim). Přestože byl roku 1918 vydán zákon o boji s antisemitismem, byli v průběhu pouličních karnevalů a divadelních představení zesměšňováni rabíni i kněží i náboženské svátky. Židovští komunisté byli využíváni v kampani proti pravoslavné církvi, aby tak byli Židé jako národ zkompromitováni.

Ze smrti V. I. Lenina (Uljanova) roku 1924 lid obvinil Židy a nařkl je, že chtějí uchvátit moc. Antisemitské nálady panovaly i v Ruské pravoslavné církvi. V letech 1925–1926 byla vyhlášena (neúspěšná) kampaň za zničení antisemitismu. OGPU¹⁵ zlikvidovala Řád ruských fašistů (na Ukrajině 1925), Organizaci ruských komsomolců ORKOS (1927), tajné Společenství bývalých absolventů 1. Moskevského kadetského korpusu nebo Moskevskou teroristicko-intelektuální společnost, které volaly po násilném vysídlení Židů do Palestiny. Antisemitismus podporoval růst židovského nacionalismu a příklon k náboženství.

Nová vláda se snažila začlenit židovské obyvatelstvo do výrobního procesu a usadit je na venkově. Z tohoto důvodu byly založeny dvě organizace: v roce 1924 Komzet (Комитет по земельному устройству трудящихся евреев) a v lednu 1925 Ozet (Общество по земельному устройству трудящихся евреев). V roce 1928 bylo rozhodnuto osídlit Židy Birobidžan na Dálném Východě, sedm let poté byla založena Židovská autonomní oblast Birobidžan, kam se však přestěhovalo jen pár tisíc Židů.

Za vlády J. V. Stalina řada Židů dosáhla vysokých postů ve vládě, ale také jich mnoho bylo popraveno ve 30. letech. V roce 1930 byla zrušena Židovská sekce při ÚV VKS(b), roku 1938 byl rozpuštěn Ozet, na počátku 50. let začalo odstraňování Židů z ÚV KSSS a z prokuratury a strana vedla boj proti náboženství.

Roku 1939 byl uzavřen pakt o neútočení s hitlerovským Německem (pakt Ribbentrop-Molotov, v tu dobu se konal XXI. sionistický kongres v Ženevě). V souvislosti s připojením východního Polska, Pobaltí a Bessarabie se počet Židů v SSSR zvýšil na pět miliónů.

Po napadení Polska Německem uprchlo 250 tisíc Židů do SSSR, ale stovky jich našly smrt ve stalinských koncentračních táborech nebo v Katyni. Další desetitisíce byly zabity jednotkami SS, ukrajinskou domobranou či Litevci. V období 1940–1941 řídil šéf lidového komisariátu vnitra (NKVD) Lavrentij Berija deportaci polských a ukrajinských Židů na Sibiř. Na začátku roku 1943 již byla zlikvidována většina Židů z Polska a ze západního Ruska; celkem za druhé světové války zemřelo přes dva miliony Židů z této oblasti. Roku 1942 byl založen Židovský antifašistický výbor, ŽAV (Еврейский антифашистский комитет) při lidovém komisariátu zahraničních věcí, nad kterým během války dozoroval Berija a proti kterému pak začali brojit místopředseda kontrolní komise strany Michail Škrjatov a tajemník ústředního výboru Georgij Malenkov. Předsedou tohoto výboru byl národní umělec SSSR a zakladatel Státního židovského divadla (ГОСЕТ) Solomon Michoels (vl. jm. Solomon Vovsi), zavražděný roku 1948 v Minsku.

Sověti zprvu podporovali vznik státu Izrael; 29. 11. 1947 SSSR hlasoval v OSN ve prospěch rozdělení Palestiny na židovský a arabský stát, jako první stát jej uznal de iure, povolil dodávat české zbraně a vyslal do Izraele sovětské důstojníky. Svou podporou chtěl Stalin vytěsnit Velkou Británii z Blízkého východu, ale záhy se ukázalo, že se nový stát nestane satelitem komunismu. V průběhu 40. let proběhlo v SSSR několik kampaní za zrušení literatury a kultury v jidiš. V srpnu 1946 rozpoutal antisemitskou kampaň proti kosmopolitům druhý tajemník ÚV VKS(b) Andrej Ždanov. Nadějí pro Židy a další menšiny byl Vjačeslav Molotov (vl. jm. Skrjabin), předseda rady lidových komisařů a dvakrát ministr zahraničí, populární mezi lidmi, ale

nepopulární mezi stranickou špičkou.

Po smrti Stalina v roce 1953 na sebe Berija vzal úkol oživit židovskou kulturu. Osvobození a rehabilitováni byli spisovatelé, kteří stalinské čistky přežili. V době, kdy KGB vedl J. Andropov (sovětský prezident 1982–1984), byla únorová revoluce přehodnocena jako dílo zednářů a Židů.

V USA byla založena Americká židovská konference pro sovětské židovství a američtí Židé protestovali proti diskriminaci sovětských Židů, byly pořádány demonstrace a vydávány výzvy. Od 70. let 20. století se Židé začali vracet k náboženství, v některých případech přímo v ruských pracovních-tábořích GULAGu. Hlavními proudy byly chasidismus, tradiční ortodoxie a náboženští sionisté. V tomto desetiletí se postavení Židů opět zhoršilo a byly zavedeny kvóty na vysokých školách. Za této situace probíhaly řady demonstrací na podporu emigrace do Izraele a proběhlo hned několik emigračních vln (nejsilnější v roce 1979–50 tisíc). Ke konci roku 1989 byla založena v Moskvě Federace židovských obcí a organizací a také byl rehabilitován ŽAV. Světové židovské organizace a náboženské obce byly zastřešeny až do roku 1991 organizací Vaad (Výbor). Postupně se začalo oživovat židovské školství a vydávání periodik. Po pádu SSSR se sovětské Židé dostali z izolace od ostatního židovského světa a přestala platit omezení pro vycestování do Izraele. V letech 1989–1994 emigrovalo 477 tisíc sovětských Židů (hlavně do Německa). V současnosti se počet Židů v Ruské federaci odhaduje na 717 tisíc.¹⁶

Ani v současném Rusku nijak zvlášť nepolevily antisemitské tendence, naopak stále dochází k útokům na synagogy, propagaci fašismu (fašistické organizace Slovánský svaz, Národní imperiální strana), vydávání antisemitské literatury, v roce 2005 komunisté a nacionalisté požadovali zákaz všech židovských organizací atd.

2. Sionismus

2.1. Vznik židovského nacionalismu

Odpovědí na staletá pronásledování a zabíjení Židů byl vznik židovského nacionalismu – sionismu (*cijonut*) ve druhé polovině 19. století. Pogromy v Rusku (80. léta 19. století a počátek 20. století), Dreyfusova aféra ve Francii (1898), rasistické teorie a další projevy antisemitismu byly jasným vyjádřením toho, že emancipace a asimilace Židů není řešením židovské otázky, jak si mysleli příznivci Haskaly. Díky emancipaci a sekularizaci vznikla potřeba vyjádřit svou identitu na jiném základě než na náboženském.

Mnozí si uvědomovali zvláštní postavení Židů v dějinách, národa bez vlastní země. Přestože žili Židé v exilu (*galutu*) již osmnáct století, stále je spojovalo silné pouto se zemí předků. T. G. Masaryk srovnával sionistické hnutí s českým národním obrozením. Kupodivu Ch. Weizmann, budoucí izraelský prezident, prohlásil, že „založení židovského státu není smyslem sionismu“.¹

Název hnutí je odvozen od hory Sion v Izraeli. Termín sionismus razil ve Vídni dr. Nathan Birnbaum (1864-1937), který ho jako první použil ve svém spisu *Die nationale Wiedergeburt* („Národní obrození“) a ve svém časopisu *Selbstemanzipation. Organ der Zionisten* („Sebeemancipace. Orgán sionistů“) z roku 1890.

Myšlenka založení židovského státu tu však byla mnohem dříve než se objevil sionismus. Otázkou židovského státu se zabývali i nežidé. Například vůdce děkabristů Pavel Pestěl navrhl ve svém programu *Ruská pravda* přesídlit Židy do Malé Asie, kde by si mohli založit s vojenskou podporou vlastní stát. Kníže Grigorij Potěmkin vytvořil plán na dobytí Palestiny a založení židovského státu, a dokonce zformoval židovský pluk (samozřejmě k žádné akci nedošlo). Ke konci 19. století zkoumal Oswald Boxer možnosti osídlení Brazílie ruskými Židy. Mnozí Židé viděli podporu svého snu o založení vlastního státu v bojích Slovanů za svobodu na Balkáně (např. Eliezer ben Jehuda z Litvy). V roce 1911 byl publikován v orgánu ruských nacionalistů *Kyjevan* „Projekt obnovení království izraelského“. Daný projekt měla vést nežidovská organizace spolupracující s představiteli Světové sionistické organizace (SSO) a mělo se jednat o usídlení v Palestině, Sýrii a v údolí Eufratu.² Ve dvacátých letech 20. století vznikl projekt založení židovské republiky na Krymu (idea J. Larina, vedoucího Ozetu) a

přesídlení 280 tisíc Židů. Tento plán se nezdařil kvůli nelibosti ukrajinských a krymských obyvatel. V tu dobu se také objevil nápad založit židovskou Běloruskou republiku nebo autonomní oblast Židů na severním Krymu, ve stepích jižní Ukrajiny a černomořského pobřeží (tento projekt podpořili L. Trockij, L. Kameněv, N. Bucharin a A. Curjupa).

Sionistické hnutí se dělí na několik proudů a frakcí, nejčastěji na politický, duchovní (kulturní), praktický, syntetický, náboženský a socialistický sionismus. A. Reiter vyděluje ještě mesiánský (tj. snahy o návrat do své země po zničení izraelského království roku 70) a křesťanský (projekty židovské kolonizace od nežidů).

Maďarský Žid Theodor Herzl (1860–1904) položil základy *politického sionismu*, kdy získání území pro Židy bylo vedeno diplomatickou cestou, založil SSO a svolal první sionistický kongres roku 1897 v Basileji, na kterém byl zvolen předsedou organizace a na kterém byl přijat Basilejský program.³ Na tomto sjezdu se Herzl poprvé setkal s ruskými Židy-sionisty, ve kterých uviděl místo očekávaných „divochů z Východu“ vzdělance. Pro zastánce politického sionismu (např. Leo Pinsker, Max Nordau⁴) bylo příznačné, že nepocházeli z tradičních nábožensky založených rodin. Herzl byl autorem brožury *Judenstaat* („Židovský stát“, 1896), utopie *Altneuland* („Staronová země“, 1902) a několika divadelních her.

Moses Hess,⁵ Nachman Syrkin, Ber Borochof a Berl Katznelson byli zakladateli tzv. *socialistického sionismu* neboli sionistického socialismu. Dalším směrem dělnického sionismu byl konstruktivismus, ke kterému se hlásil např. David Ben Gurion. K socialistickým organizacím patřily roku 1905 v Palestině založená Ha-šomer ha-cair (Mladý dělník) a He-chaluc (Pionýr). Ortodoxní judaismus a židovský nacionalismus se spojily v tzv. *religózní sionismus*, směr založený rabíny požadujícími náboženské vzdělání v rámci sionistické organizace. Náboženským sionistou v Rusku byl rabín Samuel Mohilever, v jidiš Rodemer Rov (1824-1898), který po pogromech roku 1881 pomáhal s emigrací do Palestiny a spolupracoval s hnutím Chibbat Cion (viz níže). Účastnil se konference Chovevej Cion v Druskiennikach 1887, ve Vilnu 1889, v roce 1893 založil na konferenci v Druskiennikach Merkaz ruchani (duchovní středisko) neboli Mizrachi, které se stalo politickým hnutím po konání V. sionistického kongresu v Basileji 1901, kdy ruský rabín Jicchak Jakov Reines svolal v únoru 1902 ve Vilně konferenci a delegáti založili organizaci Mizrachi. Mizrachi přijala Basilejský program a plnila nařízení SSO, ale nepřijímala sociální demokracie. Byla protiváhou Demokratické frakce a podporovala ugandský plán.

Praktický sionismus vznikl po vlně pogromů na počátku 20. století a jeho cílem byla

ilegální imigrace v Palestině. *Duchovní sionismus* kladl důraz na kulturní obrození (Achad Ha'Am, později Martin Buber). Chaim Weizmann (1874-1952) vyzdvihoval koncepci *syntetického sionismu*, který by spojoval politický a praktický sionismus v jedno. V roce 1903 založil Demokratickou frakci. Jeho linie byla přijata na VIII. sionistickém kongresu v Haagu roku 1907 (na tomto sjezdu byla hebrejšтина stanovena oficiálním jazykem sionistického hnutí).

Ruskou specialitou je syntéza sionismu s tolstojovstvím (učením Lva Tolstého). Nejznámějším sionistou-tolstojovcem byl Josef Trumpeldor (1880–1920), který později pod vlivem Menachema Usyškina organizoval sionistický kroužek v Pjatigorsku a v roce 1903 zformoval skupinu sionistů v 76. pěchotním pluku v Tulčinu (Podolí), kteří se učili zemědělské práci. Stal se hrdinou rusko-japonské války 1904-1905, ve které přišel o ruku. V roce 1911 byl za sionistickou činnost vyloučen z Petrohradské univerzity. S jednou rukou dál bojoval v Sionském korpusu honáků mul a pracoval na poli v Palestině. Roku 1918 založil výše zmíněnou organizaci He-chaluc. Padl v bitvě s Araby u Tel-Chaj. Tolstého myšlenkami byl ovlivněn i Aharon David Gordon (1856-1922), od roku 1904 imigrant v Palestině, ideolog Ha-poel ha-cair a propagátor každodenního používání hebrejštiny.

Zakládání frakcí uvnitř SSO bylo povoleno pod podmínkou dodržování Basilejského programu, např. v roce 1923 vznikla frakce radikálních sionistů.

Prostřednictvím Balfourovy deklarač⁶ britská vláda uznala sionistické cíle. Tyto cíle byly v budoucnu zpochybňovány (roku 1922 byla vydána Churchillova Bílá kniha, 1930 Passfieldova Bílá kniha).

Velmi silné pozice sionismu byly na Litvě. Ale problémy neměli zdejší sionisté jen s úředníky, ale i s ultraortodoxními chasidy, kteří v Kovnu (Kaunasu) vytvořili tzv. Černou kancelář pro boj se sionismem vedenou rabi Lipšicem.

2.2. Palestinofilské a sionistické organizace v Rusku a vztah carské vlády k sionistům

Židé byli v Rusku početnou menšinou, žilo zde přes pět miliónů Židů z celkových deseti. Proto byla jejich úloha v světovém sionistickém hnutí tak velká. Sionisté v Rusku částečně chápali pogromy jako pozitivní jev, neboť podporovaly emigraci. Východoevropští Židé věřili v návrat na Sion více než ti západoevropští. Ale pouze část emigrantů z Ruska směřovala do Palestiny,

hlavním cílem byla totiž Amerika. První *alija* (vlna emigrace) byla zorganizována členy hnutí Bilu roku 1882. Hnutí založil v Charkově Israil Belkind a jeho název je zkratkou slov verše Iz 2:5. Biluisté v Izraeli zakládali osady, např. Rišon leCion nebo Petach Tikva. Jedním z biluistů v Izraeli byl i Vladimír (Zeev) Dubnov, bratr historika Simona Dubnova.

První protosionistické organizace se začaly objevovat po vlně pogromů na konci 19. století. Tyto kroužky vedli hlavně marxisté a částečně narodníci. Hnutí Chibbat Cion (Láska k Sionu), založené v roce 1884 ve Varšavě rabínem Šmuelem Mošleverem (1824-1898), bylo rozšířené hlavně na západě a jihozápadě říše. Jeho členové se nazývali Chovevej Cion (Milovníci Sionu) a jejich cílem bylo zakládání zemědělských osad v Palestině. K sionistickému hnutí se přidali v roce 1890. Oficiálním orgánem Chovevej Cion byly noviny *Ha-melic* (Řečník), vycházející v hebrejštině v Oděse 1860-1871, poté v Petrohradě 1871-1904 a prosazující zpočátku jen ideu osvícenství.

Sionista Menachem Šejnkin (1871-1924) založil 1898 Bnej Cion (Synové Sionu), první sionistickou organizaci v Oděse a Nes Cion (Prapor Sionu). Vstoupil do Demokratické frakce, odmítal ugandský plán, působil v Cionej Cion a kvůli jeho aktivitám v sionistickém hnutí ho vláda neuznala za státního rabína. V roce 1906 odjel do Palestiny a vedl výkonný výbor Chovevej Cion. Patřil mezi zakladatele Tel Avivu. Na počátku první světové války byl jako ruský poddaný vysídlen tureckou vládou z Palestiny. Odjel do USA, kde se podílel na založení Židovské legie.

První sociálně-sionistické kroužky začaly vznikat na přelomu 19. a 20. století. Některé byly marxistické, jiné narodnické a ne všechny viděly možnost založení židovského státu jedině v Palestině. Poalej Cion (Dělníci Sionu) vznikla roku 1899 a prohlašovala, že židovský proletariát má své specifické problémy, které lze vyřešit jen přesídlením do Erec Jisrael a zformováním tam skutečného židovského proletariátu silami židovských dělníků. Kritizovala Bund. Protiváhou této strany byla protimarxistická palestinská strana Ha-poel ha-cair (Mladý dělník), jejímž ideologem byl Chaim Arlosoroff. V letech 1903-1905 se strana rozdělila na dvě skupiny: na tzv. teritorialisty a sejmisty bojující za židovskou autonomii.

Ve Varšavě se sešli ruští sionisté 19. srpna 1898; na této oficiálně nepovolené konferenci se vydělil tábor náboženských sionistů, kteří zastávali pozice politického sionismu a tábor kulturních sionistů. První skutečný sionistický sjezd v Rusku proběhl v Minsku od 22. srpna 1902 a jedním z jeho organizátorů byl Vladimír Ťomkin. Do roku 1917 proběhlo celkem šest sjezdů, minský sjezd byl však první a poslední povolený carskou vládou.

V roce 1903 se objevil pamflet *Protokoly síónských mudrců*⁷ vytvořený carskou Ochrankou pro boj s revolučním hnutím. *Protokoly*, pocházející údajně z výkladů I. sionistického kongresu a obviňující Židy ze snahy ovládnout celý svět, poprvé vyšly v Petrohradě v *Russkom znamení* (pozdější orgán černosotněnců) a knižně roku 1905. V pravost *Protokolů* věřila i carova manželka. Již dříve se centrála Ochranky v Paříži pokusila vydat *Tajemství židovstva*, dílo ve kterém byli Židé obviněni z řízení revolučního hnutí v Rusku a z ohrožování carské moci, ale P. Stolypin vydání této knihy zabránil. Stolypin také intervenoval u cara, aby byly *Protokoly* zakázány, což se také stalo.

V průběhu kišiněvského pogromu se zformovaly oddíly domobrany pod taktovkou tamějších sionistů, které vedl lékař Jakov Bernštejn-Kogan. Policie však domobranu rozháněla. Po kišiněvském pogromu propukla nová vlna pogromů. Vznikaly další oddíly domobrany, které většinou vedli představitelé sionistických organizací, hlavně Poalej-Cion (v Rusku se několik uskupení nazývalo Poalej Cion). Po pogromech byli vůdci těchto oddílů domobrany zatčeni. Sionistická organizace v Rusku (SOvR) obvinila z pogromů ministra vnitra Pleveho přezdívaného „kišiněvský řezník“.

Po událostech souvisejících s kišiněvským pogromem se objevil *Cirkulář o sionismu a židovském nacionálním hnutí* № 6142 z 24. 6. 1903 zakazující veškerou sionistickou činnost, pokud nesměruje k rychlému opuštění Ruska. Činnost sionistů v Rusku i v západní Evropě se pečlivě dokumentovala na oddělení policie hlavního města Petrohradu. Na podzim 1903 v Gomelu opět hrozila stejná situace jako v Kišiněvě, ale Bund a sionisté-socialisté se spojili a davu se ubránili. Poté sionisté-socialisté emigrovali do Erec Jisrael a bundovci byli po soudu krátce vězněni. Oddíly složené z řad členů Poalej Cion byly řízeny Jechezkelem Chankinem, jenž o čtyři roky později spoluzaložil svaz Bar Giora, který se přerodil v hnutí Ha-šomer. Omezení práv a pogromy vyvolaly druhou *aliju* (D. Ben Gurion, J. Ben Cvi). Přestože byly sionistické strany oficiálně zakázány, mohly dále existovat pololegálně (Poalej Cion, Ceirej Cion, Bilu hechadaš).

Reakcí na kišiněvský pogrom byl i vznik hnutí Ceirej Cijon v roce 1903, jehož programem byla emigrace do Erec Jisrael a založení socialistické společnosti na základě osvobození dělnické masy třídním bojem. Hlásilo se k N. Syrkinovi a M. Hessovi. Hnutí vedl Josef Šprincak (byl také členem Ha-poel ha-cair). Proběhlo několik konferencí a tři všeruské konference Ceirej Cion (v Minsku 1912, Petrohradu 1917 a v Charkově 1920). Od května 1917 se strana rozdělila na dvě křídla. Levé křídlo se nazvalo Národní frakce Ceire Cion a poté

Sionistická socialistická strana (Сионистская социалистическая партия neboli ЦСП), ale část členů Národní frakce se k této straně nepřidala a založila vlastní Národní frakci Ceirej Cion. Pravé křídlo tvořili tzv. trudovici (СТП) a spojili se s izraelským Ha-poel ha-cair. Roku 1922 obě křídla sloučila v Hitachadut. V červnu 1919 se konala konference sekcí Ceirej Cion bývalého Polského království. Tato konference přijala rezoluci o boj za ideály sionismu a socialismu. Sionistická socialistická strana na Charkovské konferenci, konané ve dnech 15.-20. května 1920, podpořila bolševickou vládu, ale Židovská sekce proti této straně vedla boj. Přesto strana dále pracovala v hnutí He-chaluc, zaštiťovala Socialistický sionistický svaz mládeže (Brit ha-noar ha-cioni ha-socialisti) a vydávala periodika (např. *Sionisticko-socialistickou mysl*, *Unzer štime*, *Jugend-kampf*). V letech 1922-1923 se k ní připojila Radikálně-socialistická strana Poalej Cion, založená v dubnu 1917. Od roku 1924 však bolševici začali masově zatýkat členy strany a svazu mládeže a posílat je do nápravně-pracovních táborů nebo do vyhnanství, což vedlo k ukončení existence strany. Spisovatel Maxim Gorkij pomohl některým vězňům k předčasnému propuštění a k emigraci do Erec Jisrael. Skupinky Ceirej Cion se v roce 1925 spojily s pravým křídlem Poalej Cion.

V souvislosti s revolucí 1905-1907 podnikla ruská vláda další opatření. Gubernátoři dostali z ministerstva vnitra tajný cirkulář № 48 z 21. prosince 1907 zakazující zakládání sionistických organizací. Do Petrohradu přijel prezident SSO David Wolfson, aby se setkal s P. Stolypinem. Černosotněnci zareagovali článkem v novinách *Russkoje znamja* № 153.

Volby do První dумы roku 1905 vynesly do křesel několik židovských poslanců; ti, kteří byli sionisty se museli přihlásit k jiné frakci, ke kadetům a trudovikům, kteří volby vyhráli. Tyto volby bojkotovala strana Poalej Cion kvůli provázanosti Dумы s carským režimem.

Ruští sionisté se po krizi spojené se smrtí Herzla sešli 21. listopadu 1906 v Helsinkách, kde byl přijat program boje za národní práva Židů a jiných národnostních menšin Ruska (viz níže). Byl upřednostňován syntetický sionismus. Vladimír Žabotinskij vyzval sionisty k účasti na svržení samoděržaví. Počtvrté se konference ruských sionistů konala v srpnu 1907 a sionistům, kteří hodlali vstoupit do nežidovských stran, bylo nařízeno nerespektovat názory těchto stran ohledně židovské otázky. Nejdůležitějším výsledkem tohoto sjezdu byla formulace povinností člena Sionistické organizace v Rusku (viz níže) a vyhlášení časopisu *Rassvět* oficiálním orgánem strany v ruštině.

Chovevej Cion na sjezdu v Katovicích 6.-8. listopadu 1884, který se konal v sídle řádu Bnej brit (založen 1843 v New Yorku) a který svolali Lev Pinsker, Moše Lilienblum a rabín

Mohilever, přijali rozhodnutí o nutnosti sjednocení všech palestino-filských společností. Sjednocená organizace byla pojmenována Mazkeret Moše (Společnost Mosese Montefiora). V čele Chovevej Cion stanuli Lilienblum a Pinsker (viz níže). Ruští židovští studenti zakládali skupiny Chovevej Cion v Berlíně (Chaim Weizmann, Šmarjahu Levin). Na II. sjezdu palestino-filů v Druskiennikach 16.-19. června 1887 byli delegáti jen z ruské říše a přijali rozhodnutí žádat ruskou vládu o povolení založit společnost pomáhající imigrantům v Palestině. S pomocí A. Cederbauma se centrum hnutí dočkalo oficiálního schválení ministerstvem vnitra v únoru 1890 pod oficiálním názvem Společnost pro podporu Židů-zemědělců a řemeslníků v Sýrii a Palestině.⁸ Jelikož vedení sídlilo v Oděse, byla také nazývána Oděský výbor či Oděská palestinská společnost. Jejím hlavním úkolem bylo finančně pomoci imigrantům v Palestině. Finanční prostředky přerozdělovala Palestinská správa v Jaffě, kterou vedl Vladimír Ťomkin. Výbor fungoval až do roku 1919. Po Pinskerovi vedli Oděský výbor A. Grinberg (1891-1906) a po něm M. Usyškin. Ke konci 19. století se Oděský výbor stal jedinou legální sionistickou organizací v Rusku. V roce 1893 turecká vláda zakázala ruským Židům kupovat v Palestině půdu, načež Palestinská správa zbankrotovala a Oděský výbor byl kritizován (např. Achadem Ha'Amem). O sedm let později vyslal Oděský výbor A. Ha'Ama, aby prozkoumal situaci židovských kolonií vedených Židovskou koloniální společností barona E. Rothschilda, které trpěly kvůli přílišnému byrokratismu. V roce 1903 vyslal Oděský výbor do Palestiny delegaci vedenou Usyškinem, dále založil informační kanceláře pro pomoc imigrantům, zemědělské kolonie, školy či vydával knihy a časopisy. Na X. sionistickém kongresu v roce 1911 v Basileji se prosadil praktický a kulturní sionismus, tj. Chibbat Cion a směr A. Ha'Ama.

Ruští sionisté měli poprvé možnost zapojit se do celosvětového sionistického hnutí na I. sionistickém kongresu a na samotného vůdce hnutí Theodora Herzla zapůsobili mocným dojmem. Pro ruské sionisty byla příznačná neochota vzdát se Palestiny jako jediné možné národní domoviny (odmítli kyperský projekt na třetím a ugandský plán na šestém kongresu). Po prvním kongresu mnohonásobně vzrostl počet sionistických kroužků v Rusku (přes tři sta, tedy 41% všech sionistických kroužků světa⁹). Na II. sionistickém kongresu v Basileji 1898 hlavně ruští sionisté protestovali proti návrhu přerušit emigraci do doby, kdy ostatní státy garantují právo Židům na návrat do Palestiny. Na tomto kongresu se zformovala skupina sionistů-socialistů vedených Nachmanem Syrkinem a účastnili se ho také Židé z Kavkazu. Ruští Židé vlastnili 75% akcií Jewish Colonial Trust Ltd. zaregistrovaného v Londýně roku 1899.¹⁰ Na III. sionistickém kongresu opět v Basileji v roce 1899 členové ruských sionistických organizací požadovali

praktickou osídleneckou práci ještě do přijetí povolení imigrace od sultána. Ruští sionisté započali kulturní práci a chtěli ji zařadit do programu SSO, to se ale Nahumovi Sokolovovi a dalším na IV. sionistickém kongresu v Londýně roku 1900 nepodařilo, protože náboženští sionisté odmítali představu systému světské výchovy v rámci sionistického hnutí. Sionisté zakládali reformní židovské školy (*chadarim metukanim*), kde se vyučovalo v hebrejštině. Sionisté preferující hebrejštinu (tzv. hebraisté) byli ve sporu se zastánci jidiš (tzv. jidišisty). Někteří hebraisté razili heslo „*Bud' hebrejščina nebo ruština!*“; ruští sionisté dokonce na své konferenci v Hamburku v roce 1909 nepustili ke slovu ty, kteří chtěli referovat v jidiš. Na V. kongresu v roce 1901 se kromě Mizrachi zformovala opoziční Demokratická frakce, vedená Ch. Weizmannem.

Na VI. sionistickém kongresu 22.-28. srpna 1903 byl představen tzv. ugandský plán.¹¹ Z ruských sionistů se vyjádřila pro jen menšina, převážně religiózní sionisté a část sionistů-socialistů. Protivníci ugandského plánu se zformovali ve stranu Cionej Cion (Sionisté Sionu), vedenou I. Členovem a brzy poté Usyškinem. Sám Usyškin po smrti Herzla vyzýval k návratu k politickému sionismu. Cionej Cion zorganizovali sjezd ve Vilně a přijali rezoluci o zákazu přijetí ugandského plánu. Protivníci ugandského plánu se sešli na konferenci v Charkově v listopadu 1903. Zastánci ugandského plánu (tzv. teritorialisté) se zase sešli ve Varšavě. Členové Cionej Cion tvořili většinu delegátů na VII. sionistickém kongresu v Basileji 1905, na kterém se řešila otázka, zda je možné vytvořit pro uprchlíky z Ruska jiný azyl kromě nevhodné Palestiny. Londýnský spisovatel Israel Zangwill a jeho přívrženci vynášeli ideu „druhé Palestiny“, což vyvolalo bouři nevole u ostatních delegátů, pro něž to byl „sionismus bez Sionu“ a Cionej Cion pomohli přijmout rezoluci zakazující sionistům účastnit se zakládání židovských osad mimo Erec Jisrael. To teritorialisty v čele s N. Syrkinem rozčílilo natolik, že opustili sál. Teritorialisté po odmítnutí plánu na VII. sionistickém kongresu založili Židovskou teritoriální společnost.¹² V čele skupiny stanul N. Syrkin spolu s I. Zangwillem a Maxem Mandelštamem. Teritorialisté vystoupili z SSO (vrátili se v roce 1909 na IX. sionistickém kongresu v Hamburku) a jejich ústředí se nacházelo v Londýně. Jednali o mnoha územích vhodných pro židovské osídlení, N. Syrkin podporoval hlavně Mezopotámii, která by se mohla stát součástí „velké Erec-Jisrael“. M. Mandelštam vedl v Kyjevě Židovskou společnost pro emigraci. Pro svou myšlenku jiného židovského státu než Palestiny nacházeli oporu v pracích T. Herzla a L. Pinskera.

Ve Svazu za zrovnoprávnění židovského národa v Rusku (Союз для достижения полноправия еврейского народа в России), založeném roku 1905 a působícím dva roky jako

organizátor účasti židů ve volbách do Státní dumy, chtěl sionistickou linii prosadit M. Usyškin. Svazu předsedal Maxim Vinaver (1862-1926). Simon Dubnov a Mark Ratner navrhli svolat Všeruské židovské národní shromáždění (nezávislý parlament Židů v Rusku). Podpořil je Usyškin i Žabotinskij, ale tato idea nebyla z politických důvodů realizována.¹³

Do revoluce 1917 existovalo osmnáct sionistických stran a spolků. Hlavní byla Sionistická organizace v Rusku (Сионистская организация в России - СОВР) nazývaná také „algemein - sionisté“, tj. „všeobecní“. SOvR byla liberální křídlo vzniklé roku 1907 v rámci SSO a s minimálně tři sta tisíci členy. Členem této organizace se mohl stát Žid, uznávající Basilejský program a platící každoroční příspěvek. V roce 1917 tvořilo její členskou základnu několik set tisíc lidí a vydávala několik periodik v hebrejštině i v ruštině. Zatímco SOvR chtěla v první řadě řešit problémy Palestiny, některé další strany řešily problémy týkající se jen Ruska (Židovská národní strana, Židovská národní skupina). Počátkem 20. století byl centrem sionistů Petrohrad, ale se začátkem německé okupace a občanské války se centrum přesunulo na Ukrajinu a do Běloruska. SOvR byla v kontaktu se zahraničními sionisty. Po revoluci se dostala do ostrého sporu s chasidskou organizací Kneset (Mešulochim), kterou dokonce označila za „židovskou černou sotňu“. Ortodoxní totiž chtěli vést samostatnou činnost.¹⁴ Po bolševické revoluci se k SOvR připojily Mizrachi (ortodoxní strana), Achdut (Agudat) Jisrael (také krajně konzervativní) a frakce Ciovej Cion (výsledek sloučení petrohradské Necach Jisrael - Věčnost Izraele a moskevské Cherut Umasoret - Svoboda a tradice). Z Achdut se o pár měsíců později vydělili chasidé a založili skupinu Šlejme-Emune-Jisroel.

Porážka revoluce v roce 1905 vyvolala pronásledování vládou a zesílení levicových tendencí v Poalej Cion. V únoru roku 1906 byla na sjezdu v Poltavě založena Židovská sociálně-demokratická dělnická strana Poalej Cion (Еврейская социал-демократическая рабочая партия Поалей Цион – ЕСДРП П.Ц.), jejímž hlavním ideologem byl Ber Borocho a mezi členy patřil např. David Ben Gurion. Její program byl potvrzen na druhém sjezdu v Krakově. Poalej Cion nejdříve požadovala realizaci národně-politické autonomie v diaspoře a poté vytvoření státu v Palestině podle socialistických zásad. Chtěli vytvořit židovský národní parlament, sejm (odtud název sejmisté). Ruští Židé založili odnož Poalej Cion v Izraeli roku 1906. V Rusku byla strana zakázána v roce 1907. Téhož roku byl v Haagu založen Světový socialistický svaz Poalej Cion (Brit olamit) a ruská Poalej Cion do něj vstoupila v roce 1909. Straně byli blízcí menševici-internacionalisté J. Martova, ale ne všichni členové Poalej Cion se shodovali v názoru na účast v ruském revolučním hnutí. Strana v roce 1909 opustila SSO. Za

první světové války byl Celosvětový socialistický svaz židovských dělníků Poalej Cion přijat do Socialistické dělnické internacionály. První legální Všeruská konference Poalej Cion se konala v dubnu 1917. Bylo přijato rozhodnutí podporovat prozatímní vládu, uzavření příměří, osmidenní pracovní den a svolání Ústavodárného shromáždění. Dále požadovali národně-personální autonomii, svolání Židovského ustavujícího shromáždění s právem řešit sociálně-ekonomické a kulturní otázky a urychlit emigraci.¹⁵ Ke konci roku 1917 se ruští Poalej Cion vydělili z Brit olamit a založili Radikální Poalej Cion se štábem v Oděse a začali spolupracovat s SSO. Dva roky po nástupu bolševiků k moci se strana rozpadla na dvě části. Z jedné vznikla Židovská komunistická strana Poalej Cion (Еврейская коммунистическая партия Поалей Цион, *Јекаре*), která se chtěla plně identifikovat s bolševiky a stala se členem Kominterny (strana byla zlikvidována roku 1928). Druhá část se pojmenovala Oděský výbor.

V prosinci 1905 až dubnu 1906 vznikla v Kyjevě Socialistická židovská dělnická strana (Социалистическая еврейская рабочая партия - СЕРП), jejími vůdci byli Chaim Žitlovskij (1865-1943) a M. Ratner. Zastávala ideu národně-politické autonomie jako exteritoriálních národních sejmů, tj. národních parlamentů národnostních menšin (inspirovala se programem rakouských sociálních demokratů o národní otázce), v roce 1907 se spojila s esery, podporovala regulovanou emigraci, ale nevyzývala k návratu do Palestiny. Vydávala noviny *Folksštime a Serp*. Se Sionistickou socialistickou dělnickou stranou se sloučila 15. března 1917 v Sjednocenou židovskou socialistickou dělnickou stranu (Объединенная еврейская социалистическая партия), která existovala do března 1919, kdy většina členů vstoupila do RKS(b).

Židovská teritoriální dělnická strana (Еврейская территориалистская рабочая партия - ЕТРИП) existovala v letech 1904-1907, byla spíše pravicová a s nepočtenou členskou základnou (jiný název je Poalej Cion minského proudu).

V únoru 1905 z Poalej Cion vzešla Sionistická socialistická dělnická strana (Сионистская социалистическая рабочая партия) hlásící se k teritorialismu a vyzdvihující jidiš (hlavním teoretikem byl N. Syrkin). O rok později proběhl její první sjezd, na kterém byla odmítnuta národně-kulturní autonomie. Roku 1917 se přejmenovala na Teritoriální socialistickou dělnickou stranu (Территориалистская социалистическая рабочая партия), ale brzy byla zrušena.

V roce 1913 se konal ve Vídni VI. sjezd sionistů Ruska, který mj. přijal návrh V. Žabotinského vyučovat na židovských školách v hebrejštině. Během první světové války udržovaly mezi sebou styky sionistické organizace s pomocí Ústřední kanceláře sionistické organizace, založené roku 1914 v Kodani. Rok tuto kancelář vedl ruský sionista L. Motzkin a po

něm V. Jakobson – také ruský Žid. Německý Zvláštní společensko-politický výbor pro otázku Východu si vytyčil cíl pomoci Německu zničit Rusko, ale proti tomu se ohradili ruští sionisté (E. Členov), protože to jen zavdávalo příčinu k obviňování ruských Židů ze špionáže a k jejich vyhánění. Židovským běžencům z frontových oblastí pomáhali členové He-chaveru a Ceirej Cion.

Sionistické i nesionistické židovské strany se účastnily voleb do Ústavodárného shromáždění v listopadu 1917. Protisionistický Bund získal více hlasů než Poalej Cion (v roce 1914 Bund na svém sjezdu zamítl představy sionistů o vlastní zemi. Doktrínu „přebývání zde“, tj. v Rusku, zformulovali V. Kossovskij a V. Medem).

Poslední VII. všeruský sjezd sionistů se konal 24.-30. května 1917 v Petrohradu. Této jediné plně legální konferenci předsedali I. Členov a M. Usyškin. Julius Brutzkus (1870-1951) zformuloval požadavky hnutí v referátu *Naše taktika*: kulturní obrození Židů na základě jejich historie, přerod z národa obchodníků a řemeslníků v národ zemědělců a dělníků ve své zemi a nakonec požadavek sjednotit židovský národ ve jménu svých politických, materiálních a kulturních zájmů. Brutzkus považoval novou politickou situaci za vhodnou pro uskutečnění závěrů Helsingsforského programu a Usyškin žádal mobilizovat nákup půdy v Palestině a přípravu kolonistů. Většina delegátů konference odmítla návrh Žabotinského založit Židovskou legii v rámci britské armády a návrh Trumpeldora založit v Rusku židovskou armádu, která by osvobodila Palestinu. Dále bylo na konferenci přijato rozhodnutí o účasti ve volbách do Ústavodárného shromáždění a o povolení vstupovat do nežidovských stran. Bylo plánováno svolat všeruský židovský kongres, avšak následující běh dějin znemožnil uskutečnění závěrů konference.

V březnu 1920 na pražské konferenci byl založen Světový svaz Ha-poel ha-cair a Ceirej Cion, od roku 1922 nazývaná Sionistická dělnická strana Hitachadut (Сионистская рабочая партия Хитахадут). V roce 1932 se Celosvětový svaz židovských dělníků Poalej Cion a sionisté-socialisté spojili s Celosvětovou federací Ha-poel ha-cair a Ceirej Cion a byl vytvořen Celosvětový svaz sionistů-socialistů (Poalej Cion-Hitachadut).

Populární byla mládežnická organizace Ha-šomer ha-cair (Mladý strážce) patřící k levicově zaměřeným sionistickým organizacím. Jejím členem byl například Menachem Begin, budoucí významný izraelský politik, který však záhy přešel do pravicového Betaru. Ha-šomer ha-cair se dělil na levý (pod vlivem Sionisticko-socialistické strany a Sionisticko-socialistického svazu mládeže) a pravý (pod vlivem Strany sionistů-trudovíků a Jednotné všeruské organizace

sionistické mládeže).

He-chaluc byla další mládežnická organizace, jejímž úkolem byla příprava kvalifikovaných pracovníků pro Palestinu. Zakládala zemědělské kolonie a dílny. Bělo-modrý He-chaluc se nacházel pod vlivem Strany sionistů-trudoviků; Rudý He-chaluc pod vlivem Sionisticko-socialistické strany. Rudý He-chaluc nepřipravoval kádry pro Palestinu, ale pro SSSR.

Organizaci He-chaver (Přítel) založili v roce 1912 ruští studenti odmítající asimilaci. Po sloučení s dalšími organizacemi v Bělorusku a na Ukrajině v roce 1924 se přejmenovala na Jednotnou všeruskou společnost sionistické mládeže (Единое всероссийское общество сионистской молодежи, ЕВОСМ). He-chaver neplést se sionistickým kroužkem stejného názvu v Moskvě.

2.3. Theodor Herzl v Rusku

Theodor Herzl nebyl v Rusku neznámá osoba, neboť jeho *Židovský stát* vzbudil velký rozruch po celé Evropě a v *Birževych vědomost'ach* vyšel o Herzlovi a jeho díle článek s názvem *Nová utopie* (1986).

Kromě německého císaře Viléma II. a tureckého sultána Abdulhamida II. se Herzl obrátil i na cara Mikuláše II. s memorandem a žádostí o audienci. Zda se audience uskuteční nebo ne, záviselo na ministrovi vnitra V. Plevem, který byl antisemitou stejně jako vrchní prokurátor Svatého synodu K. Pobědonoscev, kterému Herzl také psal. V této věci Herzlovi pomohla polská statkářka Polina Kazimirovna Korvin-Piotrovskaja, známá Pleveho žijící v Petěrburgu.

Herzl chtěl ulehčit postavení ruských Židů, přesvědčit cara o nutnosti zesílit tlak na Turecko, vytvořit příhodnější podmínky pro činnost sionistického hnutí v Rusku a otevřít pobočku Židovské koloniální banky. Avšak Pleve v tajném cirkuláři žádal úplný zákaz sionismu v Rusku.

Herzl dorazil do Petěrburgu 25. července (7. srpna) 1903. O této události informovaly jen rusko-židovské noviny *Budoucnost*. Do svého deníku si poznamenal: „Žije se jim tak špatně (ruským Židům – H.K.), že já, chudák, jsem pro ně byl osvoboditelem“.¹⁶ Následovala audience u Pleveho. Pleve Herzlovi řekl, že žádá od ruských Židů patriotický vztah k Rusku a asimilaci cestou vysokoškolského vzdělání nebo úspěšného podnikání. Pleve mu také objasnil změnu

postoje ruské vlády k sionistickému hnutí: dokud se zabývalo jen emigrací a ne židovskou kulturou a nacionalismem, bylo dobré (Rusko by se rádo zbavilo co největšího počtu Židů). Herzl byl velice překvapen, nakolik se Pleve vyzná v organizaci a osobnostech sionistického hnutí.¹⁷ Požádal ho o doporučení k ministru Sergeji Witte (předtím o totéž neúspěšně žádal lorda Rothschilda), který by mohl povolit činnost Židovské koloniální banky. Herzl si myslel, že Rusko podpoří sionistické cíle ať už finančně nebo diplomaticky (nátlakem na sultána) a umožní zakládání legálních sionistických organizací.

Sionisté uspořádali 30. července (12. srpna) v petrohradské židovské restauraci pro Herzla banket, Herzl se setkal s předsedou petrohradské sionistické organizace Semjonem Vajsenbergem a o dva dny později k sobě pozval redaktory petrohradských židovských novin.

Při audienci u Witteho se oba shodli na tom, že jen emigrace Židů z Ruska může vyřešit židovskou otázku; následovala druhá audience u Pleveho, kdy Pleve vyřkl názor, že Rusko chce židovské intelektuály. Svými návštěvami u Pleveho se Herzl znelíbil Bundu, jehož vedení sídlilo ve Vilně, kam Herzl dorazil 5. srpna (18. srpna). Herzl jednal i s generálem Alexejem Alexandrovičem Kirejevem, od kterého dostal doporučující dopis ke členu Státní rady Nikolaji Genrichoviči Gartvigovi, jenž byl také prezidentem Imperátorské palestinské společnosti a náčelníkem asijského oddělení ministerstva zahraničních věcí. Herzl a Gartvig se sešli v srpnu, Gartvig byl ochoten se spojit s ruským velvyslancem v Konstantinopoli, ale vražda ruského konsula v Turecku situaci zkomplikovala (generál Kirejev očekával zhoršení rusko-tureckých vztahů), nehledě na problémy Turecka s balkánskými Slovy. Dne 17. srpna (30. srpna) odjel Herzl z Ruska.

Herzl se domohl audience u německého císaře několikrát, ale u ruského cara ani jednou. Přesto nelze označit Herzlovu misi v Rusku za neúspěšnou.

Po návratu Herzla z Ruska proběhl VI. sionistický kongres v Basileji, Herzl jednal s římským papežem Piem X., králem Viktorem Emmanuelem III. v Itálii, opět psal Plevemu, posílal dopisy do Říma a do Vídně. Herzl napsal Plevemu žádost, aby car jednal s tureckým sultánem. Tou dobou se v Charkově konala konference vedoucích sionistů Ruska, kteří Herzla kritizovali hlavně kvůli ugandskému plánu (odtud název Charkovská opozice). Herzl se s nimi sešel 3. července 1904 a den poté zemřel. Pouhé tři týdny na to byl Pleve zavražděn esery.

3. SSSR a boj se sionismem

3.1. Projekty „židovských republik“

Přestože bolševická vláda odmítala sionismus jako hnutí, podporovali někteří bolševici národní aspirace Židů a právo na vlastní zemi jako například Martin Lacis (lotyšský čekista popravený 1938) z Komzetu v roce 1924 nebo Michail Kalinin na sjezdu Ozetu dva roky poté. Bolševici považovali za nejlepší řešení personálně-národní autonomii nespojenou s určitým územím. Ve 20. letech vznikl plán osídlit Židy severní část Krymu (Krymská autonomní sovětská socialistická republika, dnes Ukrajina) a založit tam zemědělské komuny. Přestože tento projekt finančně podpořily americké nesionistické kruhy a částečně i sionistické organizace, roku 1928 byl zvolen za příhodné území Birobidžan (tedy návrh Lacise) a 7. května 1934 ústřední výkonný výbor strany vyhlásil Židovskou autonomní oblast Birobidžan. Vznikl plán na přerod Židů v zemědělce v rámci Ozetu. I po vzniku ŽAO Birobidžan se rodily nové plány židovských států.

Solomon Michoels a spisovatel Isaak (Icik) Fefer z ŽAV vytvořili roku 1944 další projekt Židovské sovětské socialistické republiky na Krymu, jímž se zabýval lidový komisař zahraničních věcí Vjačeslav Molotov. S jeho souhlasem Michoels i Fefer podnikli v roce 1943 cestu do Ameriky, aby získali finance od sionistů. Molotov totiž musel vyřešit otázku, co se státisíci evropských Židů, kteří utekli před nacisty do SSSR. Suché stepi Krymu však nebyly pro Židy lákavé, a proto ti, co se tam přestěhovali, podnikali cesty zpět domů nebo do Palestiny. Projekt byl znovu prozkoumán v roce 1948 jako důkaz spiknutí členů ŽAV (viz níže).

3.2. Represivní opatření komunistické vlády

Vladimir Iljič Lenin a ostatní socialisté zavrhoval nacionalismus a podporoval asimilaci, odmítal federalismus nebo kulturní autonomii. Lenin napsal několik statí týkajících se Bundu. V *Jiskře* č.46 z 15. srpna 1903 ve stati *Poslední slovo bundovského nacionalismu* kritizuje stanovy Bundu z V. sjezdu, ve kterých byl Bund prohlášen za federativní část SDDSR a jediného zástupce židovského proletariátu a které zakazovaly obracet se na židovský proletariát bez souhlasu ústředního výboru Bundu. Ale Lenin požadoval jednotu ruské sociální demokracie, ne federaci. Strana musí mít silné jednotné jádro, aby mohla bojovat

proti buržoazii (*Potřebuje židovský proletariát „samostatnou politickou stranu“?*, Jiskra, č.34, 15. 2.1903). Souhlasit samozřejmě nemohl ani se snahou rozdělit proletariát na židovský a nežidovský. V *Jiskře* č. 51 z 22. října 1903 byla otištěna jeho stať *Postavení Bundu ve straně*, ve které vytýká Bundu zesilování odloučenosti Židů (tedy židovského proletariátu) šířením reakční sionistické ideje židovského „národa“ a návrh federace mezi židovskými a nežidovskými proletáři. Lenin zcela zavrhuje návrh Bundu o „kulturně národnostní“ autonomii, neboť podle něj je možná pouze internacionální kultura (*O „kulturně národnostní“ autonomii*, 1913).

Ve dvacátých letech proběhla ostrá protisionistická kampaň a hebrejščina jako jazyk reakcionářský byla zakázána. Pro zabezpečení monopolu komunistické strany na řízení života židovské komunity byl založen Komisariát pro židovskou národnostní otázku (*Jevkom*), který fungoval v letech 1918-1924 a který zabíral majetek dřívějších autonomních židovských institucí. Tomu se snažili zabránit sionisté začleňováním svých lidí do Jevkomu; židovské sekce byly v roce 1926 přetvořeny v Židovskou kancelář (Евбюро). Již předtím existovalo několik organizací kontrolujících židovské obyvatelstvo na Ukrajině a v Bělorusku. Sionistické organizace se snažily být vůči bolševické vládě neutrální a své ideály šířily pod maskou sportovních, studentských a jiných spolků. Sionistický sportovní klub Makkabi spolupracoval s Všeruskou sionistickou organizací studující mládeže Ge-chover (He-chaver), která požadovala národní výchovu v hebrejštině a která byla podřízena SSO a SOvR. Všeruská pracovní organizace Ge-choluc (He-chaluc) připravovala Židy pro práci v průmyslu a jiné verbovala pro Národní palestinskou legii.

Na počátku 20. let 20. století židovské pravicové skupiny v podzemí vyzývaly ke zničení bolševického režimu a zabráňovaly schůzím komsomolu či zavádění protináboženských opatření; velice aktivními se staly v období Nové ekonomické politiky, tj. v letech 1922-1924. Levicové skupiny se snažily spolupracovat s RKS(b), ale Komsomol (RKSM) usiloval o zničení židovských mládežnických hnutí a sloučení s ním. V prosinci 1922 na své třetí konferenci rozhodla Jekape (ЕКП) o odklonu od sionismu a o sloučení s RKS(b). V lednu 1923 se Židovský komunistický svaz mládeže (EKCM) na své třetí konferenci zřekl Světového židovského komunistického hnutí (Всемирное еврейское коммунистическое движение) a vstoupil do Komsomolu; jeho pravé křídlo s tím nesouhlasilo a sloučilo se s Jugend Poalej Cion. Jugend Poalej Cion se v tu dobu zmítala v krizi a také Židovská sociálně demokratická dělnická strana (ŽSDDS) ztrácela svůj vliv mezi židovskými masami. ŽSDDS se v listopadu 1923 přejmenovala

na Židovskou komunistickou dělnickou stranu Poalej Cion (EKPII II-II).

Dne 5. července 1923 vydal NKVD RSFSR cirkulář o ztížení registrace židovských veřejných organizací, znemožnění příjmu financí ze zahraničí a zákazu práce s dětmi. V srpnu 1928 byla zlikvidována poslední legální opoziční strana Židovská komunistická dělnická strana (EKPII). Na popud židovských sekcí GPU začalo ve 20. letech pronásledovat poalej-sionisty za „menševismus“ (funkcionáři byli vězněni, kluby uzavírány atd.). V polovině 20. let na Ukrajině mezi židovskými masami panovala vysoká nezaměstnanost a chudoba, k tomu Židé ztratili svá politická práva (děti nemohly chodit do pionýra, účastnit se kulturních akcí, ani se učit v židovském jazyce) a zesílily antisemitské nálady. Tato omezení přispěla k aktivizaci tamních sionistů pravého křídla. Mladí sionisté napadali komsomolce a snažili se rozložit zevnitř komsomolské a pionýrské organizace. Od roku 1926 silně upadala činnost sionistů v důsledku masových represí (rozpadl se Židovský sionistický socialistický svaz mládeže - ECCM, Hašomer ha-cair ztrácel členy apod.), přestože šéf Čeky Felix Dzeržinskij dva roky předtím prohlašoval, že takovéto represe poškodí SSSR. Za života Felixe Dzeržinského, který nebyl antisionista, nebyla antisionistická kampaň tak zuřivá, jako po jeho smrti v roce 1926.

Sionistům hrozilo vězení například za to, že se učili hebrejsky nebo četli knihy dovezené z Palestiny. Arestovaní sionisté měli dvě možnosti: buď se vzdát politické činnosti a tak získat svobodu, nebo přijmout trest. Trestem bylo vyhnanství např. na Sibiř maximálně na tři roky, deportace do zahraničí nebo pracovní tábor.

Jevsekcije požadovala vykořenění sionismu, tisíce sionistů skončily v táborech a Čeka se řídila tajnou direktivou *O boji proti sionismu*. Hlavními cíli bylo zničení buržoazního sionismu a židovského klerikalismu, mezi něž se kladlo rovnítko (v roce 1918 uvalili rabíni na svém celoukrajinském sjezdu v Oděse klatbu na sovětskou moc, sionisté a rabíni spolu začali spolupracovat od poloviny 20. let). Někteří sionističtí aktivisté byli vyhnáni do Kazachstánu, sionismus začal být označován za sociálfašismus a později dokonce za nacismus, a nakonec byli sionisté obviněni z přípravy války proti SSSR. Bolševici rozpustili Poalej Cion roku 1928 a v roce 1930 Jevsekciji, která se zabývala agitací mezi Židy. Přesto někteří sionisté mohli odejít do Palestiny, sportovní sionistická organizace Makkabi nebyla zrušena a na zemědělskou výstavu v Moskvě roku 1923 byla pozvána i izraelská odborová organizace Histadrut. Na tuto výstavu přijel David Ben Gurion - tajemník Histadrutu a odpůrce sovětského systému.

Do Moskvy byli v 30. letech pozváni Kominternou dva židovští představitelé komunistické strany Palestiny Wolf Averbach a Joseph Berger-Barzilay. Oba byli zatčeni.

Averbacha popravili roku 1941 a Barzilay byl odsouzen na dvacet let GULAGu. Spisovatel Ilja Erenburg na rozkaz Stalina napsal článek popírající existenci Židů jako národa a požadující asimilaci jako jediné řešení židovské otázky. Roku 1938 byly zlikvidovány Ozet i Komzet.

V záležitostech politiky na Blízkém východě dával ministr zahraničí Vjačeslav Molotov přednost spolupráci se sociál-sionisty než s arabskými komunistickými stranami a ovlivnil tak Stalina, který Andreji Gromykovovi nařídil podpořit rezoluci o rozdělení Palestiny.¹ Ke konci roku 1947 se sionisté v New Yorku tajně scházeli se sovětskými diplomaty a ČSR s Jugoslávií vytvořila tajný kanál pro dodávku zbraní do Izraele. Na jaře roku 1948 vystřídal Molotova na postu ministra zahraničí Andrej Vyšinskij, který ale nebyl sionistům nijak nakloněn.

Ž. Medvěděv píše: „*Stalinův antisemitismus ... nebyl ani náboženský, ani národnostní. Byl vyvolán politickými důvody a projevoval se formou antisionismu...*“² a o kus dále „*bez Stalinovy podpory by založení židovského státu na území Palestiny nebylo možné*“.³ Stejně jako SSSR musely totiž hlasovat i Ukrajinská a Běloruská SSR, ČSR a Polsko. SSSR uznal Izrael de iure a jako první s ním navázal diplomatické styky.

Nová kampaň proti židovskému nacionalismu a kosmopolitismu (zájmu o západní kulturu) proběhla ke konci Stalinova života v letech 1948-53, kdy se zřejmě zhoršila jeho paranoia. Bylo „odhaleno“ několik sionistických spiknutí, z nichž nejdůležitější bylo vyšetřování ŽAV a spiknutí lékařů.

Jelikož předseda ŽAV S. Michoels pobýval za války několik měsíců v USA, byl obviněn ze zprostředkovávání pokynů Američanů z Jointu.⁴ V lednu 1948 byl zavražděn v Minsku. Po své smrti byl označen za vedoucí osobnost protisovětského sionistického spiknutí a obviněn z předávání informací o Stalinově rodině Američanům. ŽAV byl obviněn z nedostatečného projevování vlastenectví vůči SSSR a byl rozpuštěn 20. listopadu 1948. Několik měsíců roku 1952 probíhal neveřejný proces s členy ŽAV. Třináct z patnácti obžalovaných bylo zastřeleno dne 12. srpna 1952. Mezi popravenými byl i bolševik S. Lozovskij, který byl pověřen kontrolou činnosti ŽAV.

Také docházelo k masovému zatýkání. Zatčeni byli např. Icik Fefer, ředitel Státního židovského divadla v Moskvě Benjamin Zuskin a Molotovova židovská žena Polina byla zatčena za styky s izraelskou premiérkou Goldou Meirovou a s Michoelsem. Stalin dal zatýkat lékaře za údajnou špatnou léčbu, přikázanou americkými sionistickými kruhy (pediatřičku Jevgeniju Lifšicovou) nebo za sionistickou agitaci a styky s Trockým (Marii Weizmannovou, sestru Ch. Weizmanna). Díky brutálnímu bití a mučení se mnozí vězňové doznávali k naprosto nesmyslným

činům. Úmysl vycestovat do Izraele se rovnal vlastizradě. Tyto a další akce jsou v rozporu s dřívějším Stalinovým postojem. K obratu v politice přispělo vítězství Izraele ve válce roku 1948. Antisionismus se kryl s antisemitismem. S Izraelem byly načas přerušeny diplomatické styky 12. února 1952.

S případem ŽAV souvisel i známý „případ kremelských lékařů“. Podnět k vyšetřování dal vyšetřovatel ministerstva státní bezpečnosti (MGB) podplukovník M. Rjumin, který v červenci 1951 Stalinovi napsal, že se profesor Jakov Etinger doznal k vraždě A. Ščerbakova a že ministr státní bezpečnosti generálmajor Viktor Abakumov případ předčasně uzavřel. Profesor Vovsi, příbuzný S. Michoelse a hlavní lékař sovětské armády, byl označen za vůdce lékařů-teroristů, kteří měli špatným léčením zabít státníky (Ždanova). Vyšetřovací komisi vedl Georgij Malenkov, členy byli např. Suslov a Berija.

Viktor Abakumov byl zatčen roku 1951 za „sionistické spiknutí“ na jeho ministerstvu a byla zatčena většina pracovníků MGB židovského původu. Paradoxně právě Abakumov zřejmě zorganizoval smrt S. Michoelse a zpracoval pro Stalina zprávu o protisovětské nacionalistické činnosti ŽAV a o špionech v řadách židovských nacionalistů. V únoru 1953 na základě obvinění ze sionistického spiknutí na ministerstvu zahraničí byli zatčeni bývalí spolupracovníci V. Molotova a bývalého velvyslance SSSR v USA M. Litvinova.

Vyšetřování lékařů bylo zastaveno díky Stalinově smrti 5. března 1953. V dubnu byli lékaři i pracovníci MGB rehabilitováni. Lidový komisař vnitra Berija prohlásil, že proces s lékaři byl vykonstruován.

V následujících letech došlo k jistému uvolnění, roku 1961 začal v Moskvě vycházet literární a společensko-politický časopis *Sowjetyš hejmland* (Sovětská vlast). Jeho vydávání bylo ukončeno v roce 1991.

V šedesátých letech propukla nová antisemitská, antiizraelská a antisionistická kampaň, obzvláště po Šestidenní válce v roce 1967, kdy byly dokonce přerušeny diplomatické styky mezi SSSR a Izraelem, obnovené až v roce 1991. V Kišiněvu na počátku 60. let byla vydána tendenční brožura *Současný judaismus a sionismus*. Svým antisionistickým postojem se chtěl SSSR zalíbit arabským státům. Povolení k emigraci do Izraele byla vydávána jen minimálně a za sebemenší stížnosti proti zamítnutí žádosti o povolení hrozilo vězení. Na XXVI. sionistickém kongresu na přelomu let 1964/1965 v Jeruzalémě delegáti požadovali, aby sovětská vláda ukončila politiku státního antisemitismu a povolila emigraci do Izraele.

Roku 1975 byla přijata rezoluce OSN č. 3379 označující sionismus za druh rasismu.

Sovětský svaz hlasoval pro její přijetí. Zrušena byla rezolucí č. 4686 v roce 1991.

Komunisticko-sionistickou válku ukončil až prezident Michail Gorbačov (1985-1991) se svými programy glasnosti a perestrojky (otevřenost a přestavba). Bylo povoleno vyučování hebrejštiny; vláda sice nedávala oficiálně povolení k zakládání různých spolků, ale ty přesto vznikaly. Ve společnosti dále panovaly protižidovské nálady. V roce 1983 byl založen Sovětský protisionistický veřejný výbor a Židé byli obviňováni z prospěchu z privatizace ekonomiky.

4. Nejvýznamnější ruští sionisté

4.1. Leo Pinsker a *Autoemancipace! Výzva ruského Žida k jeho soukmenovcům*

Leo (Lev) Semenovič Pinsker (1821–1891), „ukázkový politický sionista“,¹ byl původně lékař vyznamenaný za svou službu během Krymské války v 50. letech 19. století. V 60. letech 19. století pracoval jako spoluredaktor oděských novin *Sion* (pokračovatel týdeníku *Rassvět*). Předsedal hnutí Chovevej Cion v letech 1884–1889. Na katovickém sjezdu Chovevej Cion roku 1884 byl pověřen řízením kolonizace Palestiny. Byl aktivní ve Společnosti pro šíření kultury mezi Židy Ruska (Общество по распространению культуры среди евреев России) založené roku 1863. Pinsker podporoval rozšíření ruštiny a ruské kultury. Z této společnosti vystoupil po pogromech roku 1881. Následujícího roku se vydal do Evropy, kde se sešel s hlavním rabínem Vídně Adolfem Jellinkem.

Ve své práci *Autoemancipace! (Autoemanzipation! Mahnruf an seine Stammesgenossen von einem russischen Juden*, 1882, Berlin, anonymně) Pinsker předkládá své názory a návrhy na řešení židovské otázky. Podle něj se Židé jako cizí element mezi ostatními národy nikdy nemohou asimilovat a chybí jim většina atributů národa (hlavně vlast a vláda). Kvůli zrovnoprávnění, ať už občanskému nebo politickému, si ostatní národy nezačnou Židů vážit. Judeofobii definoval jako strach z přízraku, tedy Žida v podobě mrtvolky bloudící mezi živými a antisemitismus jako úchytku. Podle Pinskera příčina všech neštěstí tkví v absenci snahy dosáhnout národní samostatnosti a v lehkomyšlném zavržení své národnosti. Napsal, že „*Židé se musí stát národem.*“ „*My jsme stádo, rozesté po celé zemi, které přišlo o ochraňujícího nás pastýře.*“² Ruské Židovstvo je pro něj temná masa a důvod značného pronásledování v Rusku spočívá ve vysoké hustotě židovského osídlení v jedné části Ruska. Důležité je pro něj získat nějakou vlastní zemi, ne nutně Svatou zemi, ale zemi úrodnou a dostatečně velkou pro několik miliónů lidí třeba v Severní Americe nebo v Turecku.³ Navrhuje vytvoření direktoria složeného z významných lidí, které by zemi kontrolovalo. Zajímavé je jeho tvrzení, že západní Židé by měli zůstat tam, kde jsou, protože mají lepší postavení.

Postavení Židů nezmění zrovnoprávnění v jakékoli zemi, ale pouze autoemancipace Židů jako národa a vytvoření vlastního státu,⁴ a to „*ted' nebo nikdy!*“. Pro Pinskera by žádná oběť nebyla příliš velká. Závěrečná věta „*Pomozte si sami a Bůh vám pomůže*“ asi nejvýstižněji

vyjadřuje, jakým směrem se podle Pinskera mají Židé ubírat, tj. ne čekat, co s nimi ostatní národy udělají, ale začít aktivně budovat svoji budoucnost a nesnášet pokorně domnělé tresty od boha. Po Katovické konferenci, na které byl zformulován cíl palestino-filského hnutí, tj. vybudování v Erec Jisrael zemědělské základny, Pinsker svůj názor změnil ve prospěch Palestiny. Jeho *Autoemancipace!* byla oblíbená v řadách Chovevej Cion. Těsně před svou smrtí opět změnil názor v souvislosti se zákazem imigrace do Palestiny; Palestina měla zůstat duchovním centrem a realizovat se měl plán barona M. Hirsche na zakládání zemědělských kolonií v Argentině.

V roce 1914 byla založena vesnice Nachalat-Jehuda, pojmenovaná po Pinskerovi a o dvacet let později byly jeho ostatky převezeny do Jeruzaléma.

4.2. Ber (Dov) Borochof a marxistický sionismus (borochofismus)

Ber Borochof (1881–1917) pocházel z Ukrajiny. Jeho otec byl členem hnutí Chibbat Cion. Ber Borochof byl krátce členem RSDDS, ale byl vyloučen kvůli sionistické úchylce. V Jekatěrinoslavi v roce 1901 založil Sionistický socialistický dělnický svaz (Poalej Cion). Vytvořil odnož sionismu, tzv. marxistický sionismus, spojující ideje sionismu a komunismu. Nejenže používá marxistickou terminologii, ale dokonce považuje svou teorii za legitimní doplnění Marxova učení.⁵ Na sjezdu Poalej Cion v Poltavě (1906) se hnutí přejmenovalo na Židovskou sociálně-demokratickou stranu Poalej Cion (Еврейская социал-демократическая партия Поалей Цион) a Borochof s Icchakem Ben Cvi napsal její program, jehož hlavními body byla vláda ústředního výboru strany a otázka třídního boje. Borochof odmítal ugandský plán.

Ve své studii *Národnostní otázka a třídní boj* (1905) se zabývá národnostní otázkou obecně (osvobození národa je nutné k vedení úspěšného třídního boje) a v práci *Naše platforma* (1906) tyto principy aplikuje na židovský problém. V této platformě se hlásí k teritorialismu. Je si vědom, že vždy bude část Židů v diaspoře, a proto požaduje národně-politickou autonomii zaručující těmto Židům ochranu jejich národních potřeb. Jen ve spojení s teritoriální autonomií může národně-politická autonomie oslabit národnostní útisk. Národně-politická autonomie lze dosáhnout třídním bojem proletariátu v diaspoře; teritoriální autonomie třídním bojem v Palestině na základě živelného procesu emigrace. „*Bráníme své zájmy, zájmy židovských proletářů, to znamená, že bráníme zájmy židovských pracujících. Hájíme i duchovně-kulturní potřeby i ekonomické potřeby zde na místě nebo v době přesídlení do druhých zemí, bojujeme i za politická, národní, i prostě lidská práva židovského dělníka... My jsme teritorialisté.*“⁶ Proletariát

migruje tam, kam migruje kapitál a kapitalistu donutí k emigraci jen hrozba pogromů a omezení práv. Migraci do USA Borochovo považuje za pasivní řešení problému narozdíl od emigrace do Palestiny, poněvadž jen Palestina je pro cíle sionismu přijatelná. Borochovo vidí v migraci židovské maloburžoasie a židovského proletariátu celosvětový problém; židovská dělnická třída je vystavena dvojímu tlaku – tlaku vlastní buržoasie a tlaku soupeření s ostatními dělníky o trh práce⁷ (Lenin spatřoval dvojí zátěž na židovské dělnictvo v tom, že jsou nejen dělníky, ale zároveň i Židy). Byl přesvědčen o nevyhnutelnosti třídního boje mezi židovskými pracujícími a kapitalisty v Palestině, boje mezi židovským proletariátem a tureckou vládou a nakonec mezi židovským proletariátem a světovou buržoazií. Světová buržoasie pak podle něj v zájmu klidu v Palestině židovskému proletariátu ustoupí. Židovská buržoasie nechá proletariát na pospas osudu, ale využije jeho případných vítězství.

V dělnickém hnutí rozlišoval maximální a minimální program. První byl zaměřen na diktaturu proletariátu a na výstavbu společnosti na komunistických základech, druhý na nynější zájmy dělnické třídy a využití její moci v boji o budoucnost. Staví do protikladu asimilaci a nacionalismus, tedy buď musí být popřena existence ghetta nebo musí být vzata v úvahu stejně jako její vliv na třídní boj židovského proletariátu. Sionisté-socialisté vidí v dělníkovi jen producenta, ne bojovníka, a proto je pro ně třídní boj jen revoluční dekorace. Sejmisté se zaměřují jen na exil, tedy minimální program. Sionisté-socialisté se zaměřují budoucnost a nevěšají si přítomnosti a sejmisté naopak.

Kromě sociologické práce *Židovské dělnické hnutí v číslech* nebo polemického traktátu *Virtualismus a nábožensko-etický problém v marxismu* (1920, polemika s Lunačarského *Náboženství a socialismus*) napsal také dvě filologické studie *Úkoly židovské filologie* (1913) a *Knihovna židovského filologa*.

Borochovo roku 1907 emigroval do Evropy, roku 1914 do USA, po Únorové revoluci 1917 se vrátil zpět do Ruska. V roce 1963 byly jeho ostatky převezeny do Izraele.

4.3. Achad Ha'Am a kulturní sionismus

Ašer Cvi Ginsberg (1856–1927) je znám spíše pod pseudonymem Achad Ha'Am (Jeden z lidu). Pocházel z chasidské rodiny a dostalo se mu tradičního židovského vzdělání. Ve dvaceti letech se přestěhoval do Oděsy. Roku 1884 se přidal k Chovevej Cion. V letech 1907-1921 pobýval v Londýně. Roku 1922 se usadil v Izraeli v Tel Avivu.

Jeho první prací byla esej *Chybná cesta* (Lo ze ha-derech, otištěno v časopise *Ha-melic*, 1889) pod kterou se poprvé podepsal jako Achad Ha'Am. V této eseji označoval cestu palestinofilů za chybnou, protože připravují zemi pro lid, ale ne lid pro zemi. V historicko-filosofických *Fragmentech* (*Perurim*) definuje sionismus jako pokus vzkřísit politický element mesianismu v moderním hávu. V článku *Vnější svoboda a vnitřní otroctví* (1891) označuje západní Židy za otroky, protože se zřekli národní individuality ve jménu emancipace. V roce 1896 se stal redaktorem židovského měsíčníku *Ha-šiloach* (vycházel do roku 1903 ve Varšavě pod redakcí A. Ha'Ama, pak v Krakově, Oděse a nakonec v Jeruzalémě) a o šest let později začal pracovat v čajové firmě Vysockého. Antisemitskými kruhy byl obviňován z autorství *Protokolů siónských mudrců*. Po návratu z prvního sionistického kongresu, jediného, kterého se Achad Ha'Am účastnil, napsal *Židovský stát a židovský problém* (Государство евреев и «нужда евреев», 1897). Z kongresu se vrátil silně rozčarován, neboť Herzl neměl pochopení pro jeho snahu o duchovní obrození židovského národa a myšlenky Achada Ha'Ama nebyly zahrnuty do Basilejského programu. Ve zmíněné práci shrnuje závěry kongresu a úkoly, které čekají na sionistické hnutí. Podle Ha'Ama jen náboženství dokáže shromáždit Židy rozestěté po světě, založení židovského státu nezlepší materiální situaci, ale židovský stát musí být založen cestou národní kultury a kvůli ní. Na Západě existuje problém Židů, ale na Východě problém Židovstva.⁸ Sionismus pokládá židovský stát za prostředek k odstranění chudoby a k zabezpečení národní cti, ale pro palestinofilství je jen „nadějný úkryt“ pro ducha židovstva, jeho kulturu. Pouze prostřednictvím národní kultury a pro ni může být založen židovský stát v souladu s potřebami židovského národa. Národní centrum nemá být útočištěm pro židovství (*Judenheit*), ale pro Židovstvo (*Judentum*), má ovlivňovat omlazování národního ducha a posílit pocit sounáležitosti. Odmítal politický sionismus, protože „*Spása Izraele přijde skrz proroky, ne skrz diplomaty*“.⁹

Vedl řád Bnej Moše (Synové Mošeho), který založili členové Chibbat Cion. Řád připomínal zednářskou lóži a byl činný v letech 1889-1897. Organizace Chovevej Cion A. Ha'Ama vyslala do Palestiny za židovskými kolonisty. Své dojmy shrnul v eseji *Pravda ze země izraelské* (Emet meerec Jisrael, 1891). Nebyl spokojen se způsobem získávání pozemků, jelikož organizační nedostatky nahrávaly spekulacím. Achad Ha'Am si skutečnost nijak neidealizoval a varoval před problémy s arabským obyvatelstvem. O tři roky později publikoval *Učení srdce*, podle něhož cílem palestinofilství je, aby se centrem všeho stalo úsilí srdce ke spojení národa, k jeho obrození a rozvoji, nutná je duchovní práce a práce na národní výchově v duchu

palestinofilství.¹⁰ Přiznával ale, že spojení všech Židů přirozenou cestou je nemožné. Na Minské konferenci v srpnu 1902 navrhl vytvořit vlastní kulturní organizaci s cílem „koncentrace naší duchovní diaspory“ a prohlásil, že vysoké školy jsou důležitější než zemědělské kolonie.

Dále napsal *Tělo a duch* (Материя и дух, 1904), tyto dva elementy v člověku se nepopírají, tělo je pro ducha nádobou, povýšení těla prostřednictvím ducha je základem budoucího třetího státu.¹¹ V dopisu doktorovi I. L. Magnesovi z 18. září 1910 *O nacionalismu a náboženství* vytýká doktorovi snahu zakládat v New Yorku synagogy a bejt-midraše (studovny) odděleně, neboť synagoga by měla sloužit k učení lidu (modlení je věc vedlejší). Židé přežívají díky studiu a náboženství lze vyučovat na základě nacionalismu.¹² Vliv A. Ha'Am v sionistickém hnutí se rozšířil po smrti T. Herzla, kterého Achad Ha'Am kritizoval (Herzlovo utopie *Altneuland* podle něj v sobě nemá nic židovského). *Bilance* (1912) je odrazem jeho dojmů během X. kongresu a padesáti dní strávených v Palestině.

Achad Ha'Am ovlivnil také hebrejskou literaturu. Odmítal rozvoj lidové jidiš kultury (viz stať *Spor o jazyky*, 1910). V článku *Popírání diaspory* (Отрицание диаспоры, 1909) volá po zničení rozptýlení dřívě, než ono zničí židovstvo (toto heslo převzal Žabotinskij) a formuluje atributy plnocenného národního života, tj. rozvoj tvůrčích možností národa ve vlastní národní kultuře a systém vzdělávání. Překladatel jeho prací do němčiny Israel Friedlaender ho nazval „židovským Tolstým“.

4.4. Revizionista Vladimir Žabotinskij

Vladimir Jevgeňjevič (Zeev) Žabotinskij (1880–1940) pocházel z Oděsy. Žabotinskij již od 17 let spolupracoval s novinami *Oděsskij listok*. Někdy používal pseudonym Altalena. Studoval v Evropě, v Bernu se účastnil přednášky N. Syrkina o socialistickém sionismu, později řečnil před židovskými studenty o nutnosti vystěhování Židů do vlastní země pro ochranu před nepřáteli a nazval se sionistou. Nejenže nezískal nové sympatizanty s hnutím, ale studenti ho ještě obvinili z antisemitismu!¹³ Roku 1901 se vrátil do Oděsy a o dva roky později se účastnil VI. sionistického kongresu, na kterém hlasoval proti ugandskému plánu. Poté se přestěhoval do Petrohradu, kde se podílel na založení Svazu pro dosažení plnoprávnosti židovského národa v Rusku.¹⁴

Pracoval v liberálních *Oděských novostach*, které po kišiněvském pogromu organizovaly sbírku na pomoc obětem a Žabotinského vyslaly s dary, aby je rozdělil. V Kišiněvě

se setkal s Chajimem Nachmanem Bialikem, vyslancem Oděského výboru pro vyšetření událostí v Kišiněvě (výbor založil nesionista spisovatel Dubnov). Bialik napsal hebrejsky poemu *Vyprávění o pogromu* podle výpovědí svědků kišiněvského pogromu a Žabotinskij ji přeložil do ruštiny, čímž se zasloužil o její rozšíření.

Založil měsíčník *Jevrejskaja žizň* (Židovský život), později přejmenovaný na *Rassvět*, který se stal oficiálním orgánem sionistického hnutí v Rusku. Prosadil svou tezi, podle které by sionisté měli usilovat nejen o plnění Basilejského programu, ale i o podporu práv Židů v Rusku.¹⁵ V roce 1906 se v Helsingforsu (Helsinkách) sešli představitelé sionistických organizací celého Ruska mezi nimiž byl i Žabotinskij. Na této schůzi byl přijat Žabotinského dokument o sedmi bodech, později známý jako Helsingförský (helsinský) program:¹⁶

- 1) demokratizace Ruska na základě národní autonomie a parlamentarismu; přiznání práv všem národnostním menšinám;
- 2) plná rovnoprávnost Židů;
- 3) účast národnostních menšin ve všech volbách;
- 4) přiznání národních práv Židů jako autonomního národa;
- 5) založení národní organizace pro Židy z Ruska;
- 6) zaručené právo používat národní jazyky u soudu, ve škole, ve veřejných institucích;
- 7) právo Židů na volný den v sobotu místo neděle.

V roce 1908 Žabotinskij poprvé navštívil Palestinu a o rok později spoluorganizoval misi do Konstantinopole, kde chtěl s ostatními sionisty získat Palestinu, ale mladoturci¹⁷ nabízeli pro usídlení Židů Makedonii.

Na XI. sionistickém kongresu ve Vídni roku 1913 se řešila otázka založení Židovské university v Jeruzalémě a Žabotinskij se stal vedoucím organizačního výboru pro sběr prostředků na založení university.

Za první světové války byl korespondentem *Russkich vědomostěj* na západní frontě v Egyptě, kde se seznámil s Josefem Trumpeldorem. Se svými idejemi boje Židů proti Turkům a vytvoření židovské legie (za což vedl neúspěšně agitaci mezi židovskou mládeží Velké Británie) se dostával do konfliktu s jinými sionistickými vůdci, kteří vyžadovali neutralitu. Trumpeldor začal Žabotinského podporovat a společně se snažili uskutečnit myšlenku židovského pluku v rámci britské armády. Britové jim nabídli vytvoření transportního oddílu, tedy oddílu honáků mul (což se Žabotinskému nelíbilo a odjel do Londýna, kde mu vyjadřovali ruští diplomaté podporu ohledně založení židovské legie), ale Trumpeldor se chopil příležitosti a 19. března 1915

byl vytvořen Siónský korpus honáků mul, kterému velel podplukovník John Henry Patterson, jenž si s Žabotinským dopisoval. Většina z více jak 700 mužů korpusu byli Rusové. V Petrohradu se zformovala skupina tzv. legionářů, kteří podporovali Žabotinského ideje (Meir Grossman, Josif Šechtman). Dne 23. srpna 1917 byla vytvořena židovská legie v rámci britské armády, do které vstoupil i Žabotinskij v hodnosti vojína a se kterou dorazil do Palestiny v březnu následujícího roku. Za rok ji britská vláda rozpustila, čímž vyprovokovala konflikt s Žabotinským. V dubnu 1920 v Jeruzalémě vypukly násilnosti ze strany Arabů, Žabotinskij se postavil do čela oddílů Hagany a svým pobočníkem určil Jeremiju Galperna, syna Michaila Galperna, který třicet let předtím jako první navrhl vytvoření židovské legie.¹⁸ Žabotinskij byl odsouzen na patnáct let nucených prací (trest byl po mnohých protestech zmírněn a nakonec byl Žabotinskij amnestován v březnu 1921). Jeho další pokus o vytvoření židovské milice na obranu Židů před případnými pogromy ze strany petljurovců na území SSSR, kdy podepsal v Polsku roku 1922 dohodu s ministrem ukrajinské exilové vlády M. A. Slavinským, zmařili sami Židé. Dohodami se Slavinským se Žabotinskij dokonce zkompromitoval.¹⁹ Po této zkušenosti se vrátil k literární práci.

Žabotinskij požadoval revizi směru sionismu prosazovaného Ben Gurionem (budoucí první premiér státu Izrael) a Chaimem Weizmannem. Na protest proti politice Weizmanna vystoupil v lednu 1923 z výkonného výboru, kam vstoupil dva roky předtím. Pracoval v orgánu ruských sionistů-emigrantů *Rassvět*, kde publikoval články revizionistické platformy. Spolu se Schechtmanem, J. Brutzkusem a dalšími sepsal práci *Naše platforma*. Založil Svaz sionistů-revizionistů. První sjezd se konal v Paříži roku 1925. Na této konferenci, nazvané „Zohar“, byla přijata teze o postupné transformaci Palestiny v suverénní stát s Židy jako většinovým obyvatelstvem; hlavou Spojených sionistů-revizionistů (UZR) se stal V. Ěomkin. Poprvé se sionisté-revizionisté účastnili XIV. sionistického kongresu 1925 ve Vídni a nesouhlasili se zapojením nesionistů do Židovské agentury. Na následujícím kongresu v roce 1927 byl Žabotinského návrh vyhlásit cílem hnutí založení nezávislého židovského státu po obou březích Jordánu odmítnut většinou delegátů stejně jako na XVII. sionistickém kongresu v roce 1931 (tehdy Žabotinskij roztrhal průkaz delegáta a kongres opustil). Na XVI. sionistickém kongresu 1929 revizionisté jako jediní nepřijali rezoluci o přijímání nesionistů do Židovské agentury. XVIII. sionistický kongres 1933 v Praze se nesl v duchu sporů mezi dělnickými sionisty a revizionisty, neboť dva měsíce před kongresem byl zabit labourista Chaim Arlosoroff a z jeho vraždy byli obviněni revizionisté. Ti bojkotovali následující kongres ve Švýcarsku roku 1935.

V rámci UZR bylo založeno hnutí Betar.²⁰ Hlavním soupeřem této mládežnické organizace bylo hnutí Ha-šomer ha-cair, které v Polsku mělo silné pozice do doby, než se stalo spíše extrémně levicovou stranou. Pak vzrostla síla Betaru, vyznávajícího „monismus“ – „nerozředený“ sionismus. Mnozí viděli v Betaru polovojenskou až fašistickou organizaci, neboť její členové nosili uniformy a podléhali přísné disciplíně, ale sám Žabotinskij na pátém celosvětovém sjezdu Betaru ve Vídni odmítl členství v Betaru pro stoupence fašismu (je zajímavé, že většina členů italské fašistické strany byli Židé). Pro něho byl vzorem český Sokol, a ne italská Ballila²¹ a ovlivněn byl i italským národním hnutím Rissorgimento. Normou chování byl tzv. *chadar*, pojem spojující v sobě loajalitu, čest, takt atd. Hnutí Betar se dostalo do konfliktu se Židovskou agenturou, neboť chtělo samo řídit emigraci do Palestiny. Židovská agentura nařídila nevydávat povolení pro vjezd do země členům Betaru; Betar na oplátku bojkotoval Židovský národní fond a založil svůj vlastní fond Tel Chaj. Betar se dostal do konfliktu i se socialisty, kteří napadli pochodující členy Betaru v Tel Avivu v poslední den Pesachu roku 1933. Žabotinskij žádal vystoupení revizionistické frakce ze sionistické organizace, což odmítali i jeho nejbližší spolupracovníci. To jen dokládá, jak různorodou členskou základnu měla Unie revizionistů (přidávali se k ní bývalí členové dělnické strany Ha-poel ha-cair). Podle Laqueura se revizionisté „*považovali za jediné pravdivé pokračovatele tradice Herzla-Nordaua v politickém sionismu narozdíl od oficiálního vedení sionistické organizace, které tak dlouho sahalo po kompromisech, až se s konečnou platností odklonilo od této tradice*“.²² Žabotinskij odmítal infiltraci tradicionalismu i extremismu do revizionistického hnutí, roku 1932 dokonce pohrozil vůdcům extremistické skupiny Brit ha-birjonim, založené v roce 1931, svým odchodem z revizionistického hnutí, pokud v něm začne extremismus převládat. Tuto skupinu vedl Aba Achimeir, který byl odpůrcem jakýchkoli liberálních a demokratických tendencí v sionistickém hnutí a již dříve žádal Žabotinského, aby se stal „*duccem*“.

V roce 1932 napsal Žabotinskij stat' *Ano, zlomit!* (Да – сломать!), tj. zlomit monopol Histadrutu, aby podpořil revizionisty v založení Národní federace práce. Tato federace byla založena na jaře roku 1934.

Na schůzi stranické rady v březnu 1933 v Katovicích nepřijal VV UZR návrh Žabotinského o odchodu ze SSO, načež Žabotinskij výkonný výbor rozpustil (Katovický puč). Na sjezdu v Krakově v únoru 1935 se revizionisté rozhodli vést vlastní politiku bez ohledu na SSO. Jelikož Žabotinskij odmítal Sionistickou organizaci, založil ve Vídni vlastní Novou sionistickou organizaci. Rozhodnutí o jejím založení přijal výkonný výbor revizionistů v dubnu

1935, zakládající sjezd Nové sionistické organizace se konal v září téhož roku. Sídlo strany se nacházelo v Londýně, neboť Žabotinskij se spoléhal především na podporu Britů. O tři roky později se vzbouřili důstojníci Betaru právě kvůli orientaci vedení na Anglii, která nijak zvlášť Židům nepomáhala. Žabotinskij své požadavky vznesl před Královskou komisí pro Palestinu (Peelova komise) v roce 1937. Na konci třicátých let autorita revizionistického hnutí upadala. Revizionisté se vrátili do SSO v roce 1946.

Žabotinskij odmítal ideu proletariátu či třídního boje, čímž si od levicově orientovaných Židů vysloužil označení „židovský fašista“ a Ben Gurion mu říkal „Vladimír Hitler“. Co se týče kolonizace Palestiny, nemohl se Žabotinskij vyhnout otázce arabského obyvatelstva. Této problematice věnoval několik svých statí (*O železné stěně, Kulatý stůl s Araby*). Zajordánsko považoval za neoddělitelnou součást Palestiny, a tudíž židovský stát by podle něj měl vzniknout na obou březích Jordánu. Vystupoval proti útokům hnutí Irgun, které bylo dříve frakcí revizionismu, na arabské civilní obyvatelstvo.

Žabotinskij vyhlásil Německu válku (*Válka*, 1933), setkal se s rumunským králem a s Edvardem Benešem a v roce 1936 vytvořil desetiletý plán na evakuaci více jak milionu polských a východoevropských Židů do Palestiny, který byl schválen revizionisty na II. sjezdu Nové sionistické organizace roku 1938 v Praze, ale ostatními sionisty byl zamítnut. Na počátku druhé světové války se opět pokoušel vytvořit židovskou armádu a odjel agitovat do USA, kde náhle zemřel. Jeho poslední knihou byla *Fronta války židovského národa* (1940).

Méně známou skutečností byla jeho spojitost se zednáři. V období od 5. března 1931 do 8. ledna 1936 byl členem ruské lóže Severní Hvězda, která působila v emigraci v Paříži. Mezi zednáři bylo několik Židů–menševiků, sionistů–revizionistů (např. Avigdor/Viktor Isaakovič Jakobson).²³

I při povrchním zkoumání života a činnosti V. Žabotinského, „romantického nacionalisty“,²⁴ pochopíme složitost jeho osoby. Jeho ostatky byly roku 1964 převezeny do Izraele a pohřbeny na Herzlově hoře v Jeruzalémě.

4.5. Ostatní ruští sionisté

Moše Leib Lilienblum (1843–1910) se narodil v Litvě, prošel tradičním náboženským vzděláním, ale poté se přidal k maskilim a kvůli neshodám s ortodoxními Židy, kteří ho prohlásili za heretika, se přestěhoval roku 1869 do Oděsy. Četl díla Černyševského, Dobroljubova a

Pisareva. Byl jednou z ústředních postav hnutí Chibbat Cion a stoupenec praktického sionismu. Nesouhlasil s názory Achada Ha' Ama. Některé jeho názory byly totožné s názory L. Pinskera (Židé vždy budou cizí element, občanská rovnoprávnost nezmění situaci Židů). Svůj rozchod s ideály Haskaly vyjádřil v autobiografii *Hříchy mládí* (Chattot ne'urim, 1876). Pochopil, že Haskala nemůže odstranit antisemitismus a prohlásil, že „*jsme tady cizinci a cizinci zůstaneme, i když se naplníme osvětou až po hrdlo*“.²⁵

Po pogromech roku 1881 vydal v hebrejštině sérii článků *Cesta návratu* (Путь возврата), psaných formou deníku. Roku 1882 vyšel jeho článek *Nepletme si pojmy* (Не смешивать два вопроса) zasazující se o další náboženské reformy židovských obcí, financování rozvoje Palestiny a o přerušení boje mezi ortodoxními a liberály, protože všichni jsou bratři.²⁶ Dále napsal *Palestinofilství, sionismus a jejich protivníci* (Палестинофильство, сионизм и их противники, 1889). Podrobněji uvádím jeho stať *O zrození židovského národa ve svaté zemi dávných otců* (О возрождении еврейского народа на святой земле древних отцов, 1884). Nenávist k Židům je podle Lilienbluma instinkt, který sami antisemité neuměli vysvětlit. Antisemitismus je nutná odvrácená strana (tehdejší) civilizace. Díky civilizaci přestalo pronásledování na náboženském základě, ale civilizace nemůže zabránit pronásledování na základě národním, protože nemůže vyžadovat přijmout do rodiny cizince se stejnými právy jako mají domácí. Existuje tedy pojitko mezi moderním antisemitismem a moderním nacionalismem. Pouze komunisté (které nazývá „zločinnou frakcí“) nerozlišují cizince a domácí, ale Lilienblum si komunisty neidealizoval a téměř prorocky napsal, že pokud se podaří někde uskutečnit jejich fantazii, tak podřežou téměř všechny Židy jako kapitalisty. Další stinnou stránkou nové doby byla podle něj skutečnost, že rychlost tisku a rozvinutý průmysl, který se obejde bez Židů, způsobují živelnost pronásledování. Oproti dřívějším dobám, kdy většinou násilnosti vypukly na jednom místě a Židé prostě odešli na jiné místo, dnes antisemitismus a jeho projevy zachvátily celou Evropu a utíkat není kam. Aby Židé přestali být v historii výjimkou, nepotřebují samostatnost politickou, ale národně-ekonomickou. Předpokládal, že peníze nebudou problém, že židovské obyvatelstvo shromáždí miliony rublů (to si ostatně mylně mysleli i další sionisté včetně T. Herzla). Upozornil na to, že nelze počítat s asimilovanými evropskými Židy, které přirovnává k helénofilské aristokracii a k saducejům, ale že ideji musí sloužit dnešní Makabejští. V závěru statě navrhuje tři cesty do budoucna: status quo, plnou asimilaci nebo obrození národa v zemi otců, kde by potomci žili normálním životem.²⁷

Považoval za nezbytné zřízení zemědělských kolonií v Rusku. V *Rassvětu* roku 1881

byla otištěna jeho stať *Obecná židovská otázka a Palestina* (Общий еврейский вопрос и Палестина), ve které analyzoval příčiny pogromů; příčinu viděl v nepotřebnosti Židů, neboť v té době ekonomická činnost Židů byla v úpadku a začínala industrializace.

Perec Smolenskin (1842–1885) studoval na slavné šklovské ješivě. Usadil se v Oděse, později se přestěhoval do Vídně a zemřel v Meranu na tuberkulózu. Ve Vídni redigoval časopis *Ha-šachar* (Úsvit). Jeho autobiografický román *Bloudící cestami života* (Ha-toe bedarkej he-chajim) byl v 70. letech 19. století nejpopulárnější knihou v hebrejštině. Vydal soubor esejí *Čas setby* (Время насаждать, 1875-1877). Podle něj jsou Židé duchovní národ, který nepojí vlastní země, ale Tóra, a měli by se identifikovat se zemí, ve které žijí. Existence národa Izraele nespočívá v dodržování příkazů a zákazů, ale v uvědomování si příslušnosti k tomuto národu.²⁸ V reakci na pogromy napsal esej *Hledejme svoje cesty* (Искать свой путь, 1881). Vytkl Židům přehlížení antisemitských nálad ve společnosti při honbě za moderním vzděláním. Je toho názoru, že jediným řešením problémů mezi židovskou komunitou a většinovou populací je kolektivní emigrace do Erec Jisrael. Palestina se mu jevila jako nejvhodnější z praktických důvodů víc než z důvodů náboženských, protože v Palestině bylo možné zúrodnit zemi a rozvíjet obchod a průmysl.²⁹ V knize *Věčný národ* označuje Židy za národ intelektuálů spojených společným jazykem – hebrejštinou – a Palestina se podle něj stane zase centrem světa.³⁰ V *Ha-šacharu* publikoval své články i Eliezer ben Jehuda (Perlman, 1858-1922), jenž udržoval se Smolenskinem styky a propagoval hebrejštinu, sestavil hebrejský slovník a v Palestině se dostal do sporu s ortodoxními obcemi považujícími užívání hebrejštiny jako dorozumívacího jazyka za svatokrádež.

Nachman (Maxim) Syrkin (1867–1924) také absolvoval tradiční náboženské vzdělání. V Minsku vstoupil do řad Poalej Cion, v letech 1905-1909 zastával stanoviska teritorialistů, poté vedl americké Poalej Cion. Za kontakty s ruskými revolucionáři byl vězněn a po propuštění emigroval v roce 1884 do Londýna, roku 1888 se usadil v Berlíně, kde absolvoval filosofickou fakultu. Z Německa byl vyhnán za „protistátní činnost“ (byl činný v německém sociálně-demokratickém hnutí), dva roky pobýval v Paříži a ve Vilně, od roku 1907 až do své smrti žil v USA. V letech 1899-1906 byl redaktorem časopisu *Voschod* (za Syrkinu byl více sionisticky zaměřený, poté přijal antisionistickou tendenci). Nesouhlasil s duchovním sionismem A. Ha' Ama, podporoval ugandský projekt a běžné používání hebrejštiny.

Byl ovlivněn ruskými narodniky a položil základy socialistického sionismu. Tento směr se ideologicky zformoval na druhém sionistickém kongresu. Spolu s Berlem Katznelsonem

(1887-1944) a dalšími byl vůdcem Sionistické socialistické strany pracujících. Účastnil se prvního sionistického kongresu a až do roku 1905 byl členem Světové sionistické organizace. Syrkin byl spíše utopickým socialistou a odmítal marxismus. Podporoval Žabotinského snahu založit židovskou brigádu.

Mezi jeho práce patří *Židovský socialistický stát* (Еврейское социалистическое государство, 1898) a *Výzva k židovské mládeži* (Воззвание к еврейской молодежи). Podle Syrkina vedla početní převaha Židů v obchodu a v průmyslu ke ztotožňování kapitalismu s judaismem. Socialismus jako protest proti židovskému utrpení se může stát společným hnutím všech Židů, protože židovské utrpení ovlivňuje proletariát i inteligenci. Židovstvo se musí osvobodit cestou národní i sociální. V roce 1898 vyšla jeho německy psaná brožura *Židovská otázka a socialistický židovský stát*. V této brožuře analyzuje příčiny antisemitismu (ve středověku jí bylo náboženství, v současnosti se jedná o konflikt ras,³¹ který byl zaviněn nerovnou dělbou moci ve společnosti), antisemitismus je podle Syrkina pojítkem různých tříd kapitalismu, nejvíce se projevuje u upadajících morálně zahnívajících tříd, tj. u střední třídy a u rolnictva. Socialistický židovský stát musí být založen na spravedlnosti, rozumném plánování a na sociální solidaritě. Židovský kapitalistický stát by byl odsouzen k zániku. Sionismus a socialismus se musí spojit, aby se staly ideálem proletářů i inteligence. Uskutečnění socialistického ideálu je historickým úkolem Židů, Židé se stanou nejrevolučnějším národem a Izrael spasí svět.³² Knihu *Historie židovského národa* nedokončil.

Nahum Sokolov (1859–1936) se narodil v Polsku a prošel tradičním vzděláním. Byl to polyglot, žurnalista, autor statí, her a básní v hebrejštině a děl o historii ruských a polských Židů. Patřil mezi maskilim, ale odmítal asimilaci. Souhlasil s přejímáním kultury ostatních národů jen v národní formě, aby se tak napomohlo rozkvětu tvůrčího ducha židovského národa a jeho národnímu obrození (Sokolov částečně sympatizoval s kulturním sionismem). Bojoval za status hebrejštiny jako jazyka současné kultury a vydával literární ročník *Ha-asif* (Žatva, vyšlo šest svazků v letech 1885–1894). Od roku 1886 byl redaktorem hebrejských populárně-naučných novin *Ha-cfira* (Záře), které vycházely ve Varšavě v letech 1862-1931 a které se časem staly sionistickými.

Napsal recenzi na Pinskerovu *Autoemancipaci*. Pinskerova práce podle Sokolova byla plna melodramatičnosti a pesimismu (podobně se vyjádřil i o Herzlově *Židovském státu*). Do hebrejštiny přeložil *Altneuland* T. Herzla pod názvem *Tel Aviv* a napsal *Dějiny sionismu* (1911).

Prvního sionistického kongresu se účastnil pouze jako novinář, ale byl jím tak nadšen, že

se stal stoupencem politického sionismu. Tajně se sešel se S. Wittem v roce 1905, tedy dva roky po T. Herzlovi. V Londýně za první světové války vedl sionistickou komisi pracující na formulacích Balfourovy deklarace. Přátelil se s Achadem Ha'Amem a Ch. Weizmannem. B. Mussolini mu pověděl o svých sympatiích k sionistickému hnutí. V roce 1911 se Sokolov stal členem Sionistické exekutivy, účastnil se XI. sionistického kongresu 1913 ve Vídni (na kterém označil život v diaspoře za „pusto a prázdno“ - *tohu vavohu*), v letech 1915-1916 s Ch. Weizmannem vedl politické centrum sionistů ve Velké Británii a předsedal zasedání výboru sionistické akce (Bureau du Comité d'Action sioniste) v Praze v roce 1921. Na pařížské mírové konferenci roku 1919 vedl Výbor židovských delegací (Comité des Délégations Juives), pro východní Židy požadoval autonomii v oblasti výchovy a jazyka, proporcionální zastoupení na národním základě a nezasahování do vývoje obce.³³ V Americe se spřátelil s našim prvním prezidentem T. G. Masarykem, sešli se v Paříži roku 1918, na Pražském hradě roku 1927 a v Topolčiankách roku 1933. Vedli mezi sebou korespondenci a Sokolov napsal článek o Masarykovi nazvaný *Moderní král David*. Sokolov předsedal XII. sionistickému kongresu konanému 1.-11. září 1921 v Karlových Varech (byl zvolen předsedou správní rady sionistické organizace), XIII. sionistickému kongresu 1923 v Karlových Varech, XIV. kongresu 1925 ve Vídni, XV. kongresu 1927 v Basileji, XVI. kongresu 1929 v Curychu a účastnil se XVIII. kongresu v roce 1933.

V letech 1931-1935 byl prezidentem Světové sionistické organizace. Na XIX. kongresu ve Švýcarsku byl zvolen čestným prezidentem Sionistické organizace a Židovské agentury. Nepodporoval ani sionisty-socialisty, ani sionisty-revizionisty. K sionismu se snažil přilákat představitele ortodoxních kruhů, např. pomocí své brožury *K našim mudrcům a učitelům* (К нашим мудрецам и учителям). Zemřel v Londýně.

Avraham Menachem Mendl (Michail) Usyškin (1863-1941) pocházel z chasidské rodiny, byl přítelem Achada Ha'Ama a od roku 1919 žil v Palestině. Byl v kontaktu s T. Herzlem a po vydání Herzlova *Židovského státu* byl pověřen rozšiřováním této brožury. S I. Členovem založil po pogromech v roce 1881 spolek židovských studentů, pozdějších členů prvního palestinofilského kroužku v Moskvě, roku 1885 se stal sekretářem hnutí Chovevej Cion v Moskvě a roku 1889 vstoupil do řad Bnej Moše. Po kišiněvském pogromu organizoval odjezd sirotků do Palestiny. Zasloužil se o rozšíření práce mezi sionisty na Kavkaze. Poté, co Usyškin kvůli ugandskému plánu označil Herzla za zrádce sionistické ideje, se představitelé ruských sionistů sešli v Charkově roku 1904 a nařídili Herzlovi předkládat kongresům jen plány spojené

s Palestinou (Charkovská opozice). Znesvářené tábory se usmířily několik měsíců po konání VI. kongresu. V roce 1903 ho Oděský výbor vyslal do Erec Jisrael, aby pomohl organizovat nově příchozí. Po smrti Herzla vyzval sionisty vrátit se k politickému sionismu a představil dějiny sionistického hnutí v Rusku od Chibbat Cion po jeho současnost ve stati *Náš program* (Наша программа), kterou otiskly noviny *Jevrejskaja žizň* v roce 1904. V letech 1906-1919 Usyškin vedl Oděský výbor (tedy do jeho rozpuštění bolševiky). Také se účastnil Pařížské mírové konference. Na XI. sionistickém kongresu roku 1913 ve Vídni delegáti přijali projekt založení Židovské univerzity v Jeruzalémě, který vypracoval s Ch. Weizmannem. V roce 1923 se stal prezidentem Židovského národního fondu (Keren kajemet leJisrael) a sbíral prostředky na nákup půdy v Palestině (např. na pozemek pro Hebrejskou univerzitu). Předsedal XX. (Curych 1937) a XXI. (Ženeva 1939) sionistickému kongresu. Na XX. kongresu spolu s B. Katznelsonem odmítal přijetí návrhu komise lorda Peela o založení židovského i arabského státu v Palestině. Na dalším kongresu, který skončil 25. srpna 1939, se obával hlavně o osud polských Židů v případě vpádu německých vojsk.

Vladimir (Zeev) Ťomkin (1861-1927) byl činný v revolučním hnutí, po roce 1882 se přidal k palestinofilům a účastnil se sjezdů v Katovicích a Druskiennikach. Zakládal palestinofilské kroužky např. v Petěrburgu a v Jelizavetgradu. V letech 1891-1893 vedl Palestinskou správu v Jaffě a jeho úkolem bylo nakupovat pozemky. Byl jedním z vůdců Demokratické frakce, spoluorganizoval Minskou konferenci, s Usyškinem vedl Cionej Cion a předsedal Charkovské konferenci v roce 1903. Za první světové války vedl Židovský výbor pro pomoc obětem války, účastnil se VII. Všeruské konference sionistů v květnu 1917 v Petrohradu, byl zvolen do Ústavodárného shromáždění a o rok později do prezidia Židovské národní rady Ukrajiny. V roce 1920 emigroval do Berlína a poté do Paříže. Stal se členem frakce sionistů-revizionistů a roku 1925 byl zvolen prezidentem Celosvětového svazu sionistů-revizionistů. Zemřel v Paříži. Jeho bratr **Zinovij Ťomkin** (1865-1942) byl také sionistou-revizionistou.

Jechiel Členov (1863-1918) se narodil v chasidské rodině a vystudoval medicínu. Po pogromech 1881 se stal vůdčí osobností palestinofilů. S Usyškinem založili první moskevský palestinofilský kroužek, o tři roky později založili studentský kroužek Bnej Cion (Synové Sionu), který fungoval do roku 1890. Byl členem Chibbat Cion, účastnil se několika sionistických konferencí a kongresů (předsedal minské konferenci 1902, III. Všeruské konferenci v Helsinkách 1905) a podporoval nákup zemědělské půdy v Erec Jisrael, kvůli čemuž několikrát navštívil Palestinu (*Pět let práce v Palestině, Пять лет работы в Палестине*, 1913). Odmítal ugandský

plán (stať *Sion a Afrika na VI. kongresu*, 1905). Na X. kongresu byl zvolen zástupcem prezidenta VV SSO, který sídlil v Berlíně. Odmítal Žabotinského návrh založit židovskou legii v britské armádě. Po Únorové revoluci se vrátil z Berlína do Ruska a postavil se do čela Ústřední kanceláře Židovského národního fondu. S Usyškinem předsedal VII. Všeruské sionistické konferenci 1917. Zemřel v Londýně a roku 1961 byly jeho ostatky převezeny do Izraele.

Závěr

Sionistické hnutí od konce devatenáctého století po první polovinu století dvacátého nabudilo národní cítění židovských mas mnoha zemí. Stranou nemohli zůstat ani Židé v carském a později sovětském Rusku.

Dnes pojem „sionismus“ zasáhl povědomí širší veřejnosti, ale většinou ve své zkreslené podobě a hlavně ve spojitosti se současnou politickou situací na Blízkém východě. Hlubší znalosti historie sionistického hnutí a jeho ideového základu chybí.

Ruští sionisté, obyčejní imigranti v Palestině i ideologové hnutí, byli tak důležitou složkou, že se odvažují říci, že bez Borochova, Ha' Ama či Žabotinského, by se historie nejen sionistického hnutí, ale i historie celého židovského národa ubírala jinými cestami. V této práci jsem se snažila přiblížit základní díla a myšlenky v nich obsažené, zhodnotit aktivitu sionistů na politické scéně (nejen) v Rusku a dopad na tehdejší mezinárodní situaci.

Resumé

V druhé polovině 19. století si Židé uvědomili, že asimilace nevyřeší jejich špatné postavení ve většinové společnosti. Proto znovu začali volat po návratu do země předků, do Palestiny. Zrodilo se židovské národní hnutí, sionismus.

Vývoj sionistického hnutí v ruské říši probíhal od zakládání malých kroužků, protosionistických organizací (Chibbat Cion) až po skutečné politické strany jako Sionistická socialistická dělnická strana nebo Socialistická židovská dělnická strana.

Průkopníkem byl Leo Pinsker se svojí brožurou *Autoemancipace!*. Ber Borochov zformuloval ideje dělnického sionismu a Achad Ha'Am sionismu duchovního. Nevšední postavou mezi sionisty byl Vladimir Žabotinskij, zakladatel Unie sionistů-revizionistů a mládežnické organizace Betar. Pominout nelze ani M. Lilienbluma, P. Smolenskina, N. Syrkina, M. Usyškina nebo N. Sokolova. Další původem ruští Židé – sionisté se později angažovali ve vysoké politice státu Izrael (Ch. Weizmann, M. Begin, D. Ben Gurion).

Ruští sionisté se prakticky od počátku zformování hnutí stali významným elementem, se kterým se muselo počítat, jak si okamžitě uvědomil zakladatel politického sionismu Theodor Herzl. Často tvořili většinu delegátů na sionistických kongresech a odmítali jakékoli kompromisy ohledně založení židovského státu, protože v úvahu u nich přicházela jen Palestina.

Carský režim kontroloval činnost sionistů, ale k represím nedocházelo (pomineme-li pogromy) a v jistém smyslu dokonce cíle sionistů podporoval. Theodor Herzl se sice nedomohl audience u cara, ale bylo mu umožněno jednat se S. Wittem a V. Plevem. Situace se zhoršila po potlačení revoluce 1905. Březnová revoluce 1917 vzbudila v Židech naděje na lepší život, ale bolševický puč je zmařil. Situace se pro sionisty stala vážnou v době vlády J. Stalina, kdy nálepka „sionista“ mohla dotyčného stát život. Bolševický režim potlačoval všechna národní hnutí, židovské nevyjímaje. Po druhé světové válce SSSR podpořil vznik státu Izrael a navázal s ním diplomatické styky. Ke konci Stalinova života začali být Židé a sionisté (ať skuteční či domnělí) pronásledováni a popraveni. Po Stalinově smrti se situace na čas uklidnila, ale po Šestidenní válce 1967 se situace opět zhoršila. Perestrojka Gorbačova a pak zánik Sovětského svazu v roce 1991 opět zlepšily postavení Židů v ruské společnosti.

Резюме

Во второй половине 19 века евреи осознали, что ассимиляция не улучшит их плохое положение в обществе. Сионистское движение в России началось с основания кружков, протосионистских организаций (Хиббат Цион) до оснований политических партий как Сионистская социалистическая партия или Социалистическая еврейская рабочая партия.

Первопроходцем был Лео Пинскер со своей брошюрой *Автоэманципация!*. Бер Борохов положил начало социалистическому сионизму и Ахад Ха-Ам сионизму духовному. Необыкновенным персонажем был Владимир Жаботинский, основатель Союза сионистов-ревизионистов и молодежной организации Бетар. Нельзя не упомянуть М. Лилиенблюма, П. Смоленскина, Н. Сыркина, М. Усышкина или Н. Соколова. Другие российские евреи – сионисты позже приняли участие в высокой политике государства Израиль (Х. Вайцман, М. Бегин, Д. Бен Гурион).

Российские сионисты практически с самого начала основания движения стали элементом, на который можно было рассчитывать, как сразу осознал основатель политического сионизма Теодор Герцль. Сионисты из России часто составляли большинство делегатов сионистских конгрессов, отвергали какие-либо компромиссы об образовании еврейского государства, потому что принимали в расчет только Палестину.

Царское правительство контролировало деятельность сионистов, но не было репрессий (кроме погромов) и в определенном смысле даже поддерживало цели сионистов. Теодор Герцль не добился аудиенции у царя, но получил возможность вести переговоры с С. Витте и В. Плеве. Ситуация стала хуже после подавления революции 1905. Февральская революция 1917 пробудила в евреях надежды на лучшую жизнь, но большевистский путч их разбил. Положение сионистов стало серьезным во время правления И. Сталина, когда штемпель «сионист» мог данного человека лишить жизни. Большевистский режим подавлял все национальные движения, не исключая еврейское. После второй мировой войны СССР поддержал образование государства Израиль и завязал с ним дипломатические отношения. В конце жизни Сталина евреи и сионисты (подлинные и мнимые) стали подвергаться преследованию и казни. После смерти Сталина положение на некоторое время стало спокойнее, но после Шестидневной войны 1967 опять стало плохим. Перестройка Горбачева и крушение Советского союза опять улучшили положение евреев в русском обществе.

Poznámky

Úvod

1. Slovo „Žid“ píše s velkým počátečním písmenem, protože je myšlena národnost, ne náboženské přesvědčení. Ruské výrazy *jevrej* (Hebrej) a *žid* nejsou totožné: žid lze přeložit jako „židák“ (své hanlivé zabarvení získalo toto slovo až od konce 18. století).

2. V. Rozanov, *Opavšije listja. Korob vtoroj*, Moskva, 1992, str. 644.

3. Dnes Litva, Bělorusko, část Ruska a Ukrajiny.

1. Dějiny Židů v Rusku

1. Jidiš neboli židovská němčina vznikla ze středoněmeckého nářečí v 10. století, jako směs němčiny, hebrejštiny, aramejštiny, slovanských a jiných jazyků (nejvíce slovanských slov se nachází v jidiš tzv. litvaků, tj. potomků Židů z Velikého knížectví litevského). Dělí se na západní a východní dialekt. Používá uzpůsobenou hebrejskou abecedu. Dorozumivacím jazykem se stala na východě v 16. století.

2. A. Lustiger, *Stalin i jevreji*, Moskva, 2008, str. 20.

3. Šneur Zalman z Ljadi (1745 Polsko–1813 Rusko) byl zakladatelem chasidismu.

4. Kahal : samospráva židovské obce. V Rusku činný v letech 1772 – 1844.

5. Gaon z Vilna (1720 Polsko–1797 Litva) celým jménem Elijahu ben Šlomo Zalman, v jidiš der vilner Gaon, studoval náboženství i světské vědy. Odpůrce osvícenství a chasidismu.

6. Maskilim: stoupenci Haskaly - osvíceneckého hnutí vzniklého v druhé polovině 18. století v Německu, v 19. století se začala Haskala šířit v Rusku, kde od počátku rozvíjela prvek nacionalismu a ne náboženství. Odpůrci maskilim se nazývali mitnagdim.

7. Svatý synod: nejvyšší orgán ruské pravoslavné církve od roku 1721 do roku 1917.

8. Petr Stolypin (1862-1911), ministr vnitra, předseda vlády od roku 1906, zavražděn carskou Ochrankou.

9. Sergej Witte (1849-1915), hrabě, ministr dopravy, poté ministr financí (1892-1903), předseda vlády v letech 1905-1906.

10. Всеобщий еврейский союз рабочих в Литве, Польше и России.

11. Alexandr Kerenskij (1881-1970), advokát, ministr spravedlnosti, války a námořnictví, předseda prozatímní vlády. Emigroval v roce 1918.

12. Lev Trockij, vl. jm. Bronštejn (1879–1940), byl v roce 1917 předsedou petrohradského sovětu, za občanské války organizoval Rudou armádu, 1927 vyloučen ze strany a poslán do vyhnanství, 1940 zabit v Mexiku Stalinovými agenty. Vedl frakci ruských sociálních demokratů, převážně židovských intelektuálů v emigraci – tzv. mežrajonce, kteří se v létě 1917 sloučili s bolševiky (Veber: *Komunistický experiment v Rusku*, Praha, 2001, str. 222).

13. Jevrejskije novosti, № 08 (236), 2008.

14. Semjon Vasiljevič Petljura (1877-1936) byl ukrajinský nacionalista. Jeho stoupenci se nazývali petljurovci.
15. Tajná policie 1922-34, předtím nazývaná Čeka, později přejmenována na NKVD (do 1943), NKGB (do 1946), MGB (do 1953), MVD a KGB (do 1991).
16. M. Šlachta, *Ohniska napětí ve světě*, Praha, 2007, str. 72.

2. Sionismus

1. J. Zouplna, *Formování izraelských mocenských elit 1919–1949: dějiny, ideologie, „náboženská otázka“*, disertační práce, Praha, 2006, str. 174.
2. J. Rabinovič, *Rossija jevrejskaja*, Moskva, 2006, str. 54.
3. Basilejský program: program formulující cíl sionismu, tj. získání Palestiny pro osídlení Židy.
4. Max Nordau (1849–1923), vl. jm. Simon Maximilian Suedfeld. Přítel Herzla, vypracoval Basilejský program, účastník prvních deseti sionistických kongresů, zastávce ugandského plánu jako „azylu na jednu noc“ (Nachtasyl), odpůrce kulturního a praktického sionismu.
5. Moses Hess (1812–1875) z Německa, spolupracoval s K. Marxem a F. Engelsem, člen Ligy komunistů, spoluzakladatel německé sociální demokracie.
6. Balfourova deklaráce: dopis britského ministra zahraničí lorda Arthura Jamese Balfoura lordu Rothschildovi z 2. listopadu 1917 o podpoře Jeho Veličenstva vytvoření národní domoviny Židů v Palestině. Společnost národů předala 24. července 1922 palestinský mandát Velké Británii a ta se zavázala plnit Balfourovu deklaráci. Svůj závazek porušila 17. května 1939 vydáním Bílé knihy o drastickém omezení imigrační kvóty pro Židy.
7. Podrobně k *Protokolům* J. Tazbir, Olomouc, 1996 (včetně samotného textu v češtině).
8. Общество вспомоществования евреям-земледельцам и ремесленникам в Сирии и Палестине.
9. A. Simonova, *Russkije sionisty vo vseмирnom sionistskom dviženii*, In: *Judaica Rossica*, Moskva, 2001, str.64.
10. Ibidem.
11. Britský ministr pro kolonie Joseph Chamberlain nabídl T. Herzlovi území v Britské východní Africe (dnes Keňa).
12. Еврейское территориалистическое общество (ЕТО), angl. Jewish Territorial Organisation (JTO). Ukončila činnost roku 1917, kdy byla přijata Balfourova deklaráce. Definitivně přestala existovat roku 1925.
13. Z. Vydra, *Židovská otázka v carském Rusku*, Pardubice, 2006, str. 220.
14. A. Dalgatov, *Pravitel'stvennaja politika po otnošeniju k etnokonfesionalnym mešinstvam*, Sankt-Petěrburg, 2002, str. 27.
15. Ibidem, str. 22.
16. T. Herzl, *Iz dněvnika*, In: *Izbrannoje*, Jeruzalém, 1974, str. 215.

17. Ibidem, str. 221.

3. SSSR a boj se sionismem

1. J. Rabinovič, *Rossija jevrejskaja*, str. 275.

2. Ž. Medvěděv, *Stalin a židovský problém*, Brno, 2002, str. 79.

3. Ibidem, str. 80.

4. American Jewish Joint Distribution Committee, Spojený americký židovský výbor pro rozdělování pomoci .

4. Nejvýznamnější ruští sionisté

1. J. Zouplna, *Náboženské, sociální a politické koncepce Theodora Herzla*, Praha, 2001, diplomová práce, str. 2.

2. L. Pinsker, *Autoemancipation!*, Sankt-Petěrburg, 1898, str. 20.

3. Ibidem, str. 38.

4. Ibidem, str. 41.

5. J. Zouplna, *Formování izraelských mocenských elit...*, str. 125.

6. B. Boročov, *Naša platforma*, In: Sionizm v kontextě istorii II, Moskva, 1992, 2. vydání, str. 134-135.

7. Ibidem, str. 127.

8. A. Ha´Am, *Gosudarstvo jevrejev i nužda jevrejev*, In: Sionizm v kontextě istorii II, str. 42-51.

9. S. Dubnow, *Die neueste Geschichte des jüdischen Volkes*. Band X., Berlin, 1929, str. 342.

10. A. Ha´Am, *Učeniěe serdca*, In: Sionizm v kontextě istorii II, str. 19-25.

11. A. Ha´Am, *Matěriěa i duch*, In: Sionizm v kontextě istorii II, str. 29-37.

12. A. Ha´Am, *O nacionalizmě i religii*, In: Sionizm v kontextě istorii II, str. 37-38.

13. V. Vichnoviě, *2000 let vměstě: Jevreji Rossiji*, Pitěr, 2007, str. 150–156.

14. Союз для достижения полноправия еврейского народа в России.

15. J. Zouplna, *Formování izraelských mocenských elit...*, str. 159.

16. Citováno podle: M. Bela, *Mir Žabotinskogo*, Moskva, 1992, str. 146.

17. Mladoturecké hnutí: politické hnutí v Osmanské říši, od 70. let 19. století se zasazovali o politické a společenské reformy, 1908 revolucí donutili Abdulhamida II. k demisi, vládli do 1918, Kemal Atatürk je zakázal roku 1923.

18. W. Laqueur, *Istorija sionizma*, Moskva, 2000, str. 490.

19. Ibidem, str. 492.

20. Betar: mládežnické hnutí založené roku 1923 v Rize. Název je zkratkou Brit Josef Trumpeldor (Svaz Josefa Trumpeldora); také se tak nazývala pevnost, jež padla v protiřímském povstání ve 2. století. Řídili se programem sionistů-revizionistů a chtěli založení židovského státu po obou březích Jordánu. Roku 1931 byly založeny Světová organizace Betar a v Tel Avivu organizace Irgun Cvai Leumi (Ecel), zabývající se vojenským výcvikem členů Betaru. V polovině 30. let mělo hnutí přes 60 tisíc členů. Za

druhé světové války se členové účastnili bojů v britské armádě nebo povstání ve Varšavském ghettu. Anglie postavila po válce hnutí mimo zákon (КЕЭ, том 1, кол. 382-384).

21. W. Laqueur, *Istorija sionizma*, str. 515.

22. Ibidem, str. 495.

23. Podrobněji viz: *Masonskije ankety V.E. Žabotinskogo*, In: Archiv jevrejskoj istorii, Tom 3, Moskva, 2004, str. 334–351.

24. J. Hanuš, *Historie moderní doby. Rozhovory o základních pojmech, událostech a problémech 19.století*, Brno, 2004, str. 159.

25. M. Lilienbljum, *Puť vozvrata*, In: Sionizm v kontekstě istorii I, str. 234.

26. M. Lilienbljum, *Ně směšivat' dva voprosa*, In: Sionizm v kontekstě istorii I, str. 235-239.

27. M. Lilienbljum, *O vozrožděni jevrejskogo naroda na svjatoj zemle drevnich otcov*, In: Sionizm v kontekstě istorii I, str. 239-247.

28. P. Smolenskin, *Vremja nasaždat'*, In: Sionizm v kontekstě istorii I, str. 205-209.

29. P. Smolenskin, *Iskat' svoj puť*, In: Sionizm v kontekstě istorii I, str. 209-219.

30. J. Rabinovič, *Rossija jevrejskaja*, str. 8.

31. Syrkin rasu árijskou a rasu semitskou přiřazuje k jedné rase- kavkazské.

32. N. Syrkin, *Jevrejskij vopros i socialističeskoje jevrejskoje gosudarstvo*, In: Sionizm v kontekstě istorii II, str. 114-130.

33. K. Gajan, *T.G.Masaryk, idea sionismu a Nahum Sokolov*, In: Židovská ročenka 5763 (2002/2003), Praha, 2002, str. 71-85.

Bibliografie

Poznámka: Tituly jsou řazeny podle české abecedy.

Prameny

ГЕРЦЛЬ, Теодор: *Избранное*. Jeruzalém 1974

HERZL, Theodor: *Der Judenstaat*. Berlin 1920

ПИНСКЕР, Лев: *Авто-эманципация! Призывъ русскаго еврея къ своимъ соплеменникамъ*. Санкт-Петербург 1898

ЖАБОТИНСКИЙ, Владимир Зеев: *Избранное*. Москва 1978; *О железной стене. Речи, статьи и воспоминания*. Минск 2004

Sekundární literatura

AVINERI, Šlomo : *Zrození moderního sionismu*. Praha 2001

Архив еврейской истории. Том 3, Москва 2004

BARNAVI, A.: *Atlas univerzálních dějin židovského národa*. Praha 1995

БЕЛА, Моше: *Мир Жаботинского*. Москва 1992, 2.vydání

БЕЛЕНЬКАЯ, Лилия, ЗИНГЕР, Борис: *Наперекор: Еврейское национальное движение в СССР и его идеология (1945-1976 гг.)*. Минск 2004

CHONE, Shmeruk: *Dějiny literatury jidiš*. Olomouc 1996

ČEJKA, Marek: *Izrael a Palestina. Minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu*. Praha 2005

ДАЛГАТОВ, Артур: *Правительственная политика по отношению к этноконфессиональным меньшинствам: «Еврейский вопрос» в жизни советского общества (окт. 1917-го – начало 1930-х годов)*. Санкт-Петербург 2002

ДИКИЙ, А.: *Евреи в России и в СССР. Русско-еврейский диалог*. Новосибирск 2005

ДЫМШИЦ, Валерий: *Горские евреи*. Иерусалим-Москва 1999

DUBNOW, SIMON : *Die neueste Geschichte des jüdischen Volkes*. Band X., Berlin 1929

Евреи Одессы. История культуры 1794-1881. Москва 1995

ФЛИНК, Эдуард: *Феномен антисемитизма*. Москва 2001

GALILI Ziva, MOROZOV Boris: *Exiled to Palestine. The Emigration of Zionist Convicts from the Soviet Union. 1924-1934*, London 2006

- GILBERT, Martin: *Židé ve 20. století*. Praha 2003
- GELLNER, Arnošt: *Národy a nacionalismus*. Praha 1993
- HANUŠ, Jiří: *Historie moderní doby. Rozhovory o základních pojmech, událostech a problémech 19.století*. Brno 2004
- HAUMANN, Heiko: *Dějiny východních Židů*. Olomouc 1997
- JUDAICA ROSSICA. РГГУ, Москва 2001
- КАГАН, Геннадий: *Пророк во фраке. Русская миссия Теодора Герцля*. Санкт-Петербург 2005
- КАНДЕЛЬ, Феликс: *Земля под ногами. Из истории заселения и освоения Эрец Исраэль с начала девятнадцатого века до конца Первой мировой войны*. Киев 2003
- KNIGHT, Amy: *Berija. Stalinův první pobočník*. Praha 1995
- KOLÁR, František: *Sionismus a antisemitismus*. Praha 1974
- LAQUER, Walter: *Měnící se tvář antisemitismu*. Praha 2007
- ЛАКЕР, Вальтер: *История сионизма*. Москва 2000
- LANGE, de Nicolas: *Svět Židů – kulturní atlas*. Praha 1996
- ЛЕВИТ, Илья: *Сказки доктора Левита: Беспокойные герои (Иосиф Трумпельдор и Чарльз Орд Вунгейт)*. Москва 2004
- LONGWORTH, Philip: *Dějiny impéria. Sláva a pád ruských říší*. Praha-Plzeň 2008
- ЛЮСТИГЕР, Арно: *Сталин и евреи*. Москва 2008
- MARX-ENGELS-LENIN: *O židovské otázce*. Praha 1975
- MEDVĚDĚV, Žores: *Stalin a židovský problém. Nová analýza*. Brno 2005
- MEŠČERJAKOV Viktor, SERGEJEV Sergej: *Sionismus- přehled dějin, ideologie a politiky*. Praha 1980
- MOULIS, Vladislav: *Běsové ruské revoluce*. Praha 2002
- NÁLEVKA, Vladimír: *Světová politika ve 20. století (II)*. Praha 2000
- PAPOUŠEK, Dalibor: *Sionismus*. Brno 1995
- PIPES, Richard: *Dějiny ruské revoluce*. Praha 1998
- Polski słownik judaistyczny*. Tom 1-2, Warszawa 2003
- РАБИНОВИЧ, Яков: *Россия еврейская*. Москва 2006
- REITER, Alexandre: *Sionismus*. Praha 1998
- ROBERTS Geoffrey: *Stalinovy války. Od světové války ke studené válce (1939-1953)*. Praha 2008

- РОЗАНОВ, Василий: *Опавшие листья. Короб второй*. Москва 1992
- Российский сионизм: История и культура*. Москва 2002
- RUCKER, Laurent: *Stalin, Izrael a Židé*. Praha 2001
- SACHAR, Howard: *Dějiny státu Izrael*. Praha 1998
- Сионизм в контексте истории. Хрестоматия 1*. Москва 1992
- Сионизм в контексте истории. Хрестоматия 2*. Москва 1992, 2.vydání
- SCHUBERT, Kurt: *Dějiny Židů. Historie. Náboženství. Antisemitismus*. Praha 2003
- SOLŽENICYN, Alexandr: *Dvě stě let pospolu. Dějiny rusko-židovských vztahů v letech 1795 - 1916*. Praha 2004
- SOLŽENICYN, Alexandr: *Dvě stě let pospolu. Dějiny rusko-židovských vztahů v letech 1917 - 1995*. Praha 2004
- ШЕПС, Юлиус: *Теодор Герцль: человек, проложивший путь политическому сионизму*;
- НЕДАВА, Иосиф: *Владимир Жаботинский : вехи жизни*. Ростов на Дону 1998
- ŠLACHTA, Mojmir: *Ohniska napětí ve světě*. Praha 2007
- ŠVANKMAJER, Milan: *Dějiny Ruska*. Praha 1995
- ШВАРЦ, М.С.: *Антисемитизм в Советском союзе*. New York 1952
- TAZBIR, Janusz : *Protokoly sionských mudrců. Pravda nebo podvrh?* Olomouc 1996
- The Emergence of modern Jewish Politics. Bundism and Zionism in Eastern Europe*. University of Pittsburgh Press 2003
- VEBER, Václav: *Komunistický experiment v Rusku 1917-1991 aneb Malé dějiny SSSR*. Praha 2001
- ВИХНОВИЧ, Всеволод : *2000 лет вместе : Евреи в России*. Питер 2007
- VYDRA, Zbyněk: *Židovská otázka v carském Rusku 1881-1906*. Pardubice 2006
- ZOUPĽNA, Jan: *Náboženské, sociální a politické koncepce Theodora Herzla*. Praha 2001, diplomová práce (nepublikováno)
- ZOUPĽNA, Jan: *Formování izraelských mocenských elit 1919–1949: dějiny, ideologie, „náboženská otázka“*. Praha 2006, disertační práce (publikováno 2007)

Články

- AVINERI, Šlomo: *Jabotinsky*. In: *Židovská ročenka 5760 (1999/2000)*, str. 12-37
- KOLOMAN, Gajan: *T. G. Masaryk, idea sionismu a Nahum Sokolov*. In: *Židovská ročenka 5763 (2002/2003)*, str. 71-85

PUTÍK, Daniel: *Birobidžan- „židovská autonomní“ oblast*. In: Navýchod 4-2005, str. 6-8

ZOUPLNA, Jan: *Theodor Herzl a stát Židů*. In: Historický obzor, I-II 2004, str. 14-27

Elektronické zdroje:

<http://eleven.co.il> (Krátká židovská encyklopedie, KEΘ)

<http://haGalil.com>